

Makaleler/Articles:

**Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin
el-Hâc Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit'te
Kurduğu Vakıf ve Vakfiyesi**

**The Vakıf Established by el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc
Ahmet Ağa, the Voyvoda of Kemer-Edremit, and its
Vakfiye**

Abdüllatif ARMAĞAN*

Özet

Bu çalışmada Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit (Burhaniye) Kasabası'nda kurduğu mülhak vakfa ait H. 1 Cemaziye'l-evvel 1172/ M. 31 Aralık 1758 tarihli vakfiye incelenmiştir. Vâkıf, Kemer-Edremit Kasabası'nda ve çevre köylerde kendi mülkü olan çok sayıda zeytin ağacı ile zeytin bahçelerini (zeytinlik), kasaba çarşısında bulunan dükkanlarını, fırın, kahvehane, un değirmenleri ve zeytinyağı değirmenlerini Kemer-Edremit Kasabası'nda Mahkeme Mahallesi'nde inşâ ettirdiği cami için vakfetmiştir. Vâkıfın vakfettiği 11 dükkân, 2 fırın, 3 kahvehane, 2 un değirmeni ile 3 zeytinyağı değirmeni ve vakfiyede yerleri ve miktarları belirtilen 66 kıta zeytin bahçesi ve zeytin ağaçlarından oluşan toplam 87 parça mülkü vakfiyede ayrıntılı olarak kaydedilmiştir.

Vâkıf, vakfiyede belirtildiği üzere vakfettiği bu mülk ve gelirlerinden bir kısmını camide görevli imam, hatip, vâiz, müezzin, kayyım gibi görevliler ile caminin yanındaki muallimhane (sıbyân mektebi) ve burada görevli sıbyân muallimine ve ayrıca mübarek geceler ile Ramazan gecelerinde cami minaresinde kandiller yakılması için ayrılmasını şart koşmuştur. Vâkıf, vakfin mütevelliliğinin ölünceye kadar kendi üzerinde olmasını, ölümünden sonra ise kendi soyundan gelen erkek ve kız evlatları ve torunlarının vakfa mütevellilik yapmasını şart koşmuştur.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi. e-mail: latifarmagan@yahoo.com

Vakıf kavramı ve Osmanlı'da vakıf kurumu hakkında bilgilerin de yer aldığı bu çalışmada, adı geçen vakfa ait vakfiye, tarihî-coğrafya açısından birçok bilgiyi içermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Kemer-Edremit (Burhaniye), el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa, Osmanlı Devleti, Hanay Camii, vakıf, vakfiye, mütevellî, imam, hatip, zeytin ağaçları, zeytin bahçeleri, dükkan.

Abstract

This paper studies *vakfiye* (deed), which is dated by 1 Cemaziye'l-evvel 1172/ 31 December 1758 and belongs to the *vakıf* (endowment), established by the *voynoda* (governor) of Kemer-Edremit (Burhaniye), el-Hâc Ali Ağa bin Ahmet Ağa, in his locality. The creator of the endowment entrusted his properties situated in the *kasaba* (town) of Kemer-Edremit—olive trees and olive yards, shops at the marketplace, bakeries, coffehouses, gristmills, and olive oil mills—to a mosque which he ordered to built in Mahkeme district (*mahalle*) of Kemer-Edremit. The *vakfiye* specifies that el-Hâc Ali Ağa bin Ahmet Ağa entrusted to the *vakıf* 11 shops, 2 bakeries, 3 coffehouses, 2 gristmills, and 3 olive oil mills as well as 66 olive yards and olive trees, which locations are precisely described. In total, the *vakfiye* mentions 87 items.

The *voynoda* stipulated several conditions for the use of the endowment. The properties and the incomes were to be used to provide support to religious leaders (*imam, hatip, vaiz, muezzin, kayyim*, etc), a primary school and its teachers, and the arrangement of Islamic holy nights and lighting candles on the minaret of the mosque during them. The trusteeship over the *vakıf* was to belong to its creator until his death; afterwards the trusteeship was to be transferred to male and female children of his family.

The present study gives information about the structure of the *vakıf* institution in the Ottoman Empire and the *vakfiye* studied in the paper gives important information from the point of historical geography.

Keywords: Kemer-Edremit (Burhaniye), el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa, Ottoman State, Hanay Mosque, vakıf (endowment), vakfiye (deed), trustee, imam, hatip, olive trees, olive yards, shop.

Giriş

Tarih boyunca Türk ve İslam devletlerinde sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı düzenleyen en önemli kurumların başında vakıf müessesesi gelmektedir. *Vakıf* (*vakıf*) sözcüğü Arapça'da *durmak, durdurmak, hapsetmek, alıkoymak*

anlamlarına gelmekte olup¹, VIII. yüzyıl ortalarından XIX. yüzyıl sonlarına kadarki dönemde, İslam ülkelerinin sosyal ve ekonomik hayatında önemli rol oynayan dinî-sosyal bir kurumun adıdır². Vakıf terim olarak ise kısaca *bir malın sabibi tarafından dinî, sosyal ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi* şeklinde tanımlanabilecek hukukî bir işlemle kurulan ve İslam medeniyetinin önemli unsurlarından birini oluşturan hayır kurumunu ifade eder³.

Vakfın ilk hukukî tanımlarına fıkıh kitaplarında rastlanır. Farklı mezheplerin hatta aynı mezhebe bağlı fakihlerin vakfın hukukî niteliği, kurucu unsurları, bağlayıcılık kazanması ve vakfedilen malın mülkiyeti gibi konularda nisbeten farklı düşünceler taşımaları nedeniyle vakıf tanımları da değişmektedir. Ebû Hanîfe vakfı, bir kimsenin sahip olduğu bir gayrimenkulün gelirlerini, âriyeten yani ödünç verme şeklinde, fakirlere veya İslam cemaatinin dinî veya sosyal ihtiyaçlarına tahsisinin akdi şeklinde tanımlamıştır. Ebû Hanîfe'ye göre vakfedilen malın mülkiyeti vâkıfda kaldığından, vâkıf bu akdi bozma ve malını istediği gibi kullanma hakkına sahiptir; ölümünden sonra bu hak vârislerine intikal eder⁴. Ebû Hanîfe'nin öğrencileri olan ve İmâmeyn olarak da bilinen Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vakıf, gelirleri insanlara ve diğer mahlûkâta ayrılan bir şeyin mülkiyetinin Allah'ın mülkiyetine geçmesini sağlayan şer'î bir

¹ Vakıf ve evkâf sözcükleri için bk. Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 42, İstanbul 2012, s. 475; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, 13, MEB Yayınları, İstanbul 1986; s.153; Aynı yazar, *Institution du vaqf au XVIIIe siècle en Turquie -étude socio-historique-*, Editions Ministère de la Culture 1188, Série d'ouvrages culturels 162, TTK. Basımevi (Imprimerie La Société Turque d'Histoire), Ankara, 1990, s. 16- 17; Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1983, s. 27; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 3. baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 212, 1495-1496; Mehmet Demiryürek, "Kıbrıs Şer'îye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta Kurulan Para Vakıfları (Vakf-ı Nükûd)", *Turkish Studies*, vol. 6/1, Winter 2011, s. 966.

² Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 153; Aynı yazar, "Vakıf -Tarih-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 42, İstanbul, 2012, s. 479.

³ Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 475; Hüseyin Çınar, Miyase Koyuncu Kaya, *Vakıflar Kaynakçası*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2015, s. 3- 4. Vakıf kavramı ve Osmanlı'da vakıf kurumu hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1988, s. 28- 29; Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995; Ömer Hilmi Efendi, *Abkâmü'l-Evkâf*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayını, Lefkoşa, 2003; Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye*, İz Yayıncılık, 6. baskı, İstanbul, 2014, s. 337; Ayer Barış, "Kıbrıs Vakıflarının Bugünkü Durumu ve Vakıflar İdaresinin Fonksiyonları", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültürü*, sayı. 335, yıl. XXIX (Mart 1991), s. 172.

⁴ Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 153; Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 475; Sezai Sevim, "XVI. Yüzyılda Karası Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993, s. 254.

işlemdir. Ebû Hanîfe'ye göre vakıf işlemi bir tür âriyet niteliğindedir ve vakfedilen malın mülkiyeti vakıf yapanda kalmaktadır. İmâmeyn'e göre ise vakfedilen mal vakfedenin mülkiyetinden çıkıp Allah'ın (kamunun) mülkü haline gelmektedir. Hanefî doktrininde ve Osmanlı uygulamasında doğurduğu sonuçlar bakımından daha çok İmâmeyn'in görüşü benimsenmiştir⁵.

Çeşitli mezhepler ve araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanan vakfın, Türkiye'de XV. yüzyılda aldığı durum gözönünde bulundurularak şöyle bir tanımı yapılabilir: Vakıf, hukukî bir akid olup; bununla bir kimse Allah rızasını kazanmak ve ona yakın olmak (kurbet) amacıyla, mülkiyetinde bulundurduğu menkul veya gayrimenkul mallardan bir kısmını veya tamamını insan veya herhangi bir canlının ihtiyacını karşılamak üzere dinî, hayrî ve sosyal bir amaç için müebbeden tahsis eder. Bu amacın derhal ve mutlak bir şekilde gerçekleşmesi zorunlu değildir. Bu nedenle vakfı üç kısma ayırmak gerekir: Gelirin tamamının mutlak bir şekilde doğrudan doğruya nihai bir amaca gittiği *hayrî vakıf*, bütün gelirin, asıl amaca ulaşmadan önce, vâkıf tarafından tayin edilen ve genellikle vâkıfın ailesine mensup kişilerin elinde bulunduğu *ehli vakıf* (*zürri vakıf*), gelirlerin değişik şekillerde vâkıf ve ailesiyle dinî-hayrî-sosyal kurumlar arasında paylaşıldığı *yarı ailevî vakıf*. Son iki halde, faydalanma hakkına sahip kimselerin nesli sona erdiğinde ehli vakıf ve yarı ailevî vakıf, hayrî vakıf şekline dönüşmektedir⁶.

İslâm'da vakıf kurumunun ortaya çıkışını ve gelişimini sağlayan âmiller konusunda farklı fikirler ileri sürülmüştür. İslam hukukçuları, Kur'ân-ı Kerim'de *vakıf* ve onun eş anlamlısı *habs* sözcükleri doğrudan kullanılmamasına rağmen karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma, fakir-fukaraya yardım etme, malını Allah yolunda sarf etme, malını gönül hoşluğuyla ödünç verme, hayır-hasenât yapma gibi mefhumları içine alan âyetleri dikkate alarak vakfın menşeiini İslamî prensiplere dayandırmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanların mallarını nerelere teberra edebilecekleri ayrıntılı olarak belirtilmiş ve sadakanın her çeşidi tavsiye edilmiştir⁷. Kur'ân-ı Kerim'de vakıfla ilgili üzerinde ittifakla durulan âyet;

⁵ Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 475- 476; Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 153; Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 4.

⁶ Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 154; Aynı yazar, *Institution du waqf au XVIIIe siècle en Turquie -étude socio-historique-*, s. 21- 23; Aynı yazar, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 9; Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 1, 7; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, (yay. haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik, Murat Cebecioğlu vd.), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 69; Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 478; Sevim, *a.g.t.*, s. 255.

⁷ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 69; Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 154; Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 476; Abdüllatif Armağan, "Baf Sancakbeyi Mehmet Bey'in Kıbrıs'ta Kurduğu Vakıf ve Vakfıyesi", *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyum/ the Ottoman Period in Cyprus International Symposium, Bildiriler*,

sevdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça gerçek iyiliğe ulaşamazsınız meâlindeki âyettir⁸.

Bugün yaşayan ve gelecekte de yaşayacak olan halkın yükselmesine yardım ve hizmet amacıyla kurulmuş birer hayır kurumu olan vakıfların temel amacı sosyal yardımlaşma, dayanışma ve insanlığa hizmettir. Vakıflar aracılığıyla çok sayıda farklı hizmet yerine getirilmektedir. Vakıfların pek çoğu bayındırlık işleri ve sosyal bünyenin korunması gibi yüksek hedefler gütmektedir. Yollar, köprüler, çeşmeler, suyolları, su kemerleri, camiler, mescitler, imaretler, medreseler, okullar, kütüphaneler, hastahaneler hemen her yerde bulunan ve herkesin faydalandığı eserlerdir. Bunlardan başka fakir öğrencilere yiyecek, giyecek, kitap, burs vs. sağlanması, fakir ve kimsesizlerin cenazelerinin kaldırılması, evleneceklerle yardım edilmesi, çocukların ve fakirlerin sevindirilmesi, spor tesisleri yapılması ve diğer hizmetlerin yerine getirilmesi için kurulmuş birçok vakıf da vardır⁹.

Klasik fıkıh eserlerinde birçok vakıf çeşidine rastlanmaktadır. Sonraki dönemlerde ve yakın tarihlerde bunlara yeni bazı vakıf türleri de eklenmiştir. Vakıflar, malın mülkiyeti bakımından sahih ve gayri sahih vakıflar şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. İslam hukukunda bir şeyin vakfedilmesi için vâkıfın mutlak mülkiyeti altında bulunması gerekiyordu. Vâkıfın kendi mülkü olan bir malı vakfetmesi şeklinde ortaya çıkan vakıflara *sahih vakıf* denilmiştir¹⁰. Sahih vakıflar, konusunu mülk arazi veya diğer mülk menkul ve gayrimenkul malların oluşturduğu vakıflardır¹¹. Gayri sahih vakıflara irsâdî vakıflar yahut tahsisat kabilinden vakıflar da denilmektedir. Bu tür vakıflar devlete ait toprakların kuru mülkiyeti yine devlette kalmak şartıyla gelirlerinin kamu otoritesi tarafından beytülmalde hakkı olan bir cihete tahsisinden ibarettir. Buna göre devlet eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri gibi kamu hizmetlerinin finansmanı için devlete ait mirî arazinin gelirlerini vakıf adıyla devamlı şekilde tahsis etmektedir. Vakfın bu çeşidinde vakfedilen malda mülk olma özelliği bulunmadığı ve bu yüzden gerçek anlamda vakıf sayılmadığı için buna *gayri sahih vakıf* denilmiştir. Bu tabir gayri sahih vakıfların hukuken geçersiz sayıldığı anlamına gelmez. Gayri sahih vakıflar mirî arazi hükümlerine tâbi kılınmıştır¹².

editörler/editors. Mehmet Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak, Halil Ortakçı, Bağcılar Belediyesi Başkanlığı Kültür Yayınları Dizisi No: 288, Seçil Ofset, İstanbul, 2016, s. 156; Talip Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs, İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Mehir Yayınları, Konya, 2003, s. 42.

⁸ *Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân*, 3/92; Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 476.

⁹ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 70.

¹⁰ Yediöldüz, "Vakıf", *İA*, 13, s. 157.

¹¹ Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 478.

¹² Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 478; Yediöldüz, "Vakıf", *İA*, 13, s. 157.

Başlangıçta toprak vakıfları özel mülkler üzerinde yapılmıştır. Ancak Ortaçağ'ın sonunda Mısır'da Memlûklerde devlet toprakları üzerinde yapılagelen irsâdî vakıf uygulamalarının Selçuklu Türkiyesi'nde ve Osmanlılarda da geniş ölçüde uygulandığı bilinmektedir. Osmanlılar zamanında mülkiyeti devlete ait olan mirî arazinin vakıf haline getirilmesi yaygın bir şekilde sürdürülmüştür. Ancak vakfedilen şey, bu arazilerin çıplak mülkiyeti değil, üzerinde çalışanların devlete ödemek zorunda oldukları vergiler veya arazinin tasarruf hakkıydı. Hem vergilerin hem de tasarruf hakkının birlikte vakfedildiği de mümkün olmaktadır¹³.

Cumhuriyet'in ilanından sonra vakıfların yönetim işleri Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti'ne verilmiştir. Ancak Türk Medeni Kanunu'nun 864. maddesine göre Medeni Kanun yürürlüğe girmeden önce kurulmuş vakıfların özel bir kanunla yürütülmesi öngörülmüştür. Daha sonra bir komisyon kurularak 5 Haziran 1935 tarihinde 2762 sayılı Vakıflar Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanun, eski vakıfları tarihî gelişimlerine uygun olarak dört kısma ayırmıştır¹⁴.

a. Mazbut Vakıflar: Mütevellileri kalmamış, vakfın devamlılığını sağlamak için yönetimi devlet adına yürütülen vakıflar olup, tek bir tüzel kişi olarak kabul edilmişlerdir ve yönetimleri Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir¹⁵. Mülhak vakıflardan, vâkıfın soyu sona erip, on yıldan beri vakfi idare etmek üzere mütevelliliğe başvurulmamış vakıfların şartlarını idame ettirmek amacıyla söz konusu vakıflar mazbutaya alınmakta ve her türlü işlemleri Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılmaktadır. Vâkıf soyu tarafından tekrar başvurulduğunda mülhak vakfa dönüş izni 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre verilmemektedir. Ancak vâkıfın evlatlarına galle fazlası adı verilen ve yapılacak masraftan sonra vakfın parası kalırsa, vakfiye şartlarında belirtilen oranda evlada bir para verilmektedir ki, bu hüküm şartları halen yerine getirilmekte ve bazı vakıf evlatlarına ücret ödenmektedir. Mazbut vakıflara Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Mimar Sinan, Öküz Mehmet Paşa, Köprülüzade Mehmet Paşa, Bezm-i Âlem Valide Sultan vakıfları ile padişah ve valide sultan vakıflarının tamamı örnek verilebilir¹⁶. Çalışma konumuzu teşkil eden Kemer-Edremit¹⁷ (Burhaniye)

¹³ Yediyıldız, "Vakıf", *İA.*, 13, s. 157.

¹⁴ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 71.

¹⁵ İsmet Binark, *Vakıf Medeniyeti İslamiyette ve Türkler'de Vakıf ve Yabancı Gözü ile Osmanlı Vakıfları*, Zahir Yayınları. İstanbul, 2015, s. 13; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 71.

¹⁶ Sadı Bayram, "Türk Kültür Tarihi ve Bize Bıraktığı Stratejik Bir Kurum: Vakıflar", *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muşaffer Özdağ'a Armağan*, II, derleyenler, Ümit Özdağ, Yaşar Kalafat, M. S. Erol, Avrasya Stratejik Araştırmalar Yayınları, Ankara, 2003, s. 315.

¹⁷ Madra Dağı'nın suyunu yöreye taşıyan bugünkü Kızıklı Köyü yolundaki Roma dönemi su kemerlerine atfen kasabanın adı Kemer olarak adlandırılmış ve 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Kemer adı ile anılmıştır. Bu ad hala yaşlı Burhaniyeliler ve köylülerce kullanılır. II. Abdülhamid'in (1876- 1909) şehzadesi Burhaneddin Efendi'nin yörenin

Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın H. 1 Cemaziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758 tarihinde Kemer-Edremit Kasabası'nda kurduğu ve vakfiyesini Şer'î Meclis'te tescil ettirdiği mülhak vakıf statüsündeki bu vakıf da, son mütevellisinin 22.02.1973 tarihinde ölümü ve on yıllık süre içerisinde vakıf evladından tevliyet için bir müracaatın olmaması üzerine, artık vakfa bir daha mütevellî tayininin mümkün olmayacağı belirtilerek 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 39. maddesi uyarınca söz konusu vakfın mazbut vakıflar arasına alınmasına Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Meclisi'nce 09.07.1985 tarihinde oy birliğiyle karar verilmiştir¹⁸.

b. Mülhak Vakıflar: Mütevellileri tarafından müstakil olarak idare edilen, tevliyeti vâkıf tarafından vakfiyede şart edilmiş olan vakıflardır. Bu tür vakıfların gözetim ve denetimleri devlet adına Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılmaktadır. Mazbut vakıflar, doğrudan doğruya hükümet tarafından yönetildikleri halde, mülhak vakıflar kendi mütevellileri tarafından idare edilmektedir¹⁹. Mülhak vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından genelde iki yılda bir teftiş edilirler, her yıl bilançolarını Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne tasdik ettirirler ve ayrıca satacağı veya alacağı gayrimenkuller için önceden Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden izin almak durumundadırlar. Türklerin Anadolu'ya girdiği tarihten bu yana muhtelif şehir, kasaba ve köylerde kurulan binlerce vakıftan günümüzde belli sayıda mülhak vakıf kalmıştır. Sokollu Mehmed Paşa Vakfı, Karacabey Vakfı, İskender Paşa Vakfı, Güpgüpzade Vakfı, Nakipzade Vakfı, Kayserili Hacı Ahmet Vakfı gibi vakıflar önemli mülhak vakıflar arasında yer almaktadır²⁰.

imarına ve gelişmesine yaptığı katkılardan dolayı, onun adına ithafen 1894 yılında kasabanın adı Burhaniye olarak değiştirilmiştir. İlk zamanlar halk arasında her iki isim de kullanılmış, ancak Cumhuriyet ile birlikte kasabanın adı Burhaniye olarak kabul edilmiştir. 1867 yılında Burhaniye'de ilk belediye teşkilatı kurulmuştur (bkz. Evren Gökçe, XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Osmanlı Kıyı Kasabası: Kemer Edremit, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2007, s. 7, 8; Emin Baltaş, "Kemer Edremit'inden Burhaniye'ye", <http://www.zeytinefe.com/kemer-edremitinden-burhaniyeye.html> (Erişim Tarihi: 20.06.2017); <http://burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniye-hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 23.07.2017); <http://www.burhaniye.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi> (Erişim Tarihi: 23.07.2017)).

¹⁸ Bu konudaki 09.07.1985 tarihli Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisi'nce verilen Zabıt Kararı için bkz. VGMA., Kutu ve No: Zabıt Kutusu (153/0), Dosya No: 1531/- (bundan sonra VGMA., Zabıt Kutusu 153/1531).

¹⁹ Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2003; s. 142- 143; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 72.

²⁰ Sadi Bayram, 2003 yılı itibarıyla 307 adet mülhak vakfın kaldığını ifade etmiştir. (Bkz. Bayram, *a.g.m.*, s. 315).

c. Azınlık Vakıfları: Azınlıklar tarafından kurulan bu tür vakıflar, kendi yönetim kurullarınca yönetilmektedir. Gözetim ve denetimleri Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılmaktadır²¹.

d. Esnaf Vakıfları: Bu tür vakıflar da kendi seçtikleri kurul veya mütevelliler eliyle yönetilmekte, gözetim ve denetimleri ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılmaktadır²².

1. Osmanlı'da Vakıf Kurumu ve Vakfiye

Vakıf kurma ve vakfetme, Türk ve İslam toplumlarında bir gelenek halini almış ve şehirlerden kasabalara hatta en ufak köylere kadar bu gelenek yayılmış, halkın her alandaki ihtiyaçlarını her dönemde karşılamıştır. Tarihî süreç içinde Türk ve İslam toplumlarında halkın yükselmesine yardım ve hizmet etmek amacıyla kurulmuş birer hayır kurumu olan vakıflar, özellikle Osmanlı döneminde ağırlık kazanan bir kurum olmuştur. Kendinden önceki Türk-İslâm devletlerinin mirasını devralarak bunları tekâmüle erdiren Osmanlı medeniyeti vakıf konusunda oldukça gelişmiştir²³. Dinî, sosyal ve ekonomik hayatın ayrılmaz parçalarından biri olan vakıflar vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda pek çok sosyo-ekonomik ve kültürel faaliyet gerçekleştirilmiştir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi hizmetler vakıflar sayesinde gerçekleştirildiği gibi, dinî görevlerin yerine getirilmesi için gereken cami, mescit gibi yapıların bakımı, onarımı, tamiri ve idâmesinin temini için kurulan vakıflar yanında, bu gibi tesislerde görev yapan imam, hatip, vâiz, müezzin, kayyım gibi görevlilerin geçimlerini sağlamak için de vakıflar kurulmuştur²⁴.

Osmanlı toplumu, Anadolu'da ve yayıldığı bütün coğrafi alanlarda birtakım sosyal ve ekonomik faaliyetleri gerçekleştirmesiyle dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti, fethettiği bölgelerde kısa sürede kendi yönetim kurumlarını kesin olarak yerleştirdikten sonra, zamanla toplum ve devletin el ele vererek birtakım sosyal kurumları ve hizmetleri oluşturduğu görülür. Osmanlı toplumu tarafından geniş ölçekte desteklenen bu sosyal kurumların ve hizmetlerin başında vakıflar gelmektedir. Vakıf kurumlarının tamamı dinî, hayrî ve sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmektedirler. Aslında karşılık beklemezsizin hayırda bulunmak dinî bir faaliyet olarak düşünüldüğünde, mensup olunan dine hizmet etme

²¹ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 72.

²² *Aynı eser*, s. 72.

²³ Armağan, *a.g.m.*, s. 156- 157; Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mâhiyeti ve Tarihî Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, 2, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1942, s. 13, 26 vd.

²⁴ Armağan, *a.g.m.*, s. 156- 157; Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi, 1726-1750*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 248; Demiryürek, *a.g.m.*, s. 966.

düşüncesi akla gelmektedir²⁵. Bu amaçlarla gerek Osmanlı hâkimiyetine girmeden önce Beylikler döneminde gerekse Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonraki dönemlerde bölgede birçok vakıf kurulmuştur. Osmanlı döneminde Karesi Sancağı sınırları içinde kurulan çok sayıda vakfın bugün Vakıflar Arşivi'nde vakfiyeleri ve kayıtları bulunmaktadır. Şöyleki; Balıkesir merkezde 382, Dursunbey'de (Gökçedağ) 50, Karesi'de 35, Burhaniye'de (Kemer-Edremit) 216, Edremit'te 224, Ayvalık'ta 12, İvrindi'de 17, Balya'da 61, Savaştepe'de (Giresun) 11, Susurluk'ta 34, Erdek'te 19, Kapıdağ'da 6, Edincik'te (Aydincık) 26, Bandırma ve Manyas'ta 83, Gönen'de 75, Bigadiç'te 45, Sındırgı'da 57, Kepsut'ta 71 olmak üzere sancak dahilindeki bölgede toplam 1424 vakıf bulunmaktadır²⁶. Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın 1750 yılında kasabada yaptırdığı cami (Hanay Camii) için kendi mülkü olan emlak ve arazilerini vakfederek, H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/ M. 31 Aralık 1758 tarihinde kurduğu ve vakfiyesini Şer'î Meclis'te tescil ettirdiği vakıf da bu vakıflardan biridir.

Osmanlı dönemi Türk şehirleri *vakıf-ımaret* sistemi içinde şekillenmişlerdir. Dinî, hayrî ve sosyal hizmetler ile bu çeşit hizmetler için gereken kaynakların ve kaynakların tahsis edildiği cami, mescit, tekke, zaviye gibi yapıların muhafazası ve yaşatılması, bu sistemin çıkış noktası olan vakıflar vasıtasıyla yürütülmüştür²⁷. Osmanlı'da vakıflar, bugünkü anlamı ve işlevi ile belediye teşkilatının olmadığı bir yapı içinde, sosyal/günlük yaşam için ortak faydalanılan hizmetleri üreten, dağıtan ve finanse eden kurumlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu vakıfları Osmanlı sultanının kendisi, hanedan üyeleri ve üst düzey bürokratları ile halktan hayırsever kimseler kurabiliyorlardı²⁸.

Osmanlılar, gerek Anadolu'da gerekse fethettikleri diğer bölgelerde başta Osmanlı padişahları ve hanedan üyeleri olmak üzere Osmanlı paşa ve yöneticileri ve hayırsever halk vasıtasıyla toplumun dinî, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarında hizmetler veren çok sayıda vakıflar kurmuşlar ve kurdukları bu vakıflar için vakfiyeler düzenlemişlerdir. Vakfiye²⁹ (vakıfnâme), vakfın

²⁵ Armağan, *a.g.m.*, s. 157; Adem Kara, Cemil Çelik, "Kıbrıs'ta Vakıf Yönetimi ve Denetimi Sorunu", *History Studies*, vol. 3/3, 2011, s. 162.

²⁶ Bayram, *a.g.m.*, s. 317.

²⁷ Ahmet Nezih Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, T.T.K.Yayınları, Ankara, 2012, s. 169. Vakfın şehir hayatındaki rolü ve Türk şehirciliği hakkında geniş bilgi için bk. Osman Nuri Ergin, *Türk Şehirciliğinde İmarat Sistemi*, İstanbul, 1939; Aynı müellif, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul, 1936; Hilmi Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *Vakıflar Dergisi*, 9, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1971, s. 30-31.

²⁸ *Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Kurumsal Arkaplan Raporu I*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Tepav), 11.08.2014, s. 4.

²⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtları Arşivi'nde Osmanlı dönemine ait 27.000'i aşkın vakfiye ve zeyil vakfiye bulunmaktadır. H. Rebü'l-evvel 724/ M. Mart 1324 tarihli

kuruluş belgesidir, vakfeden kişi veya kişilerin veya tüzel kişilerin, kurdukları vakıfla ilgili ileri sürdükleri şartları içeren ve kadı tarafından onaylanıp düzenlenen hukukî belgeye *vakfiye* adı verilir³⁰. Bir başka ifade ile vakfiye, vakıf tasarrufunun senet ve hücceti, vakıf hükmi şahsiyetinin nizamnamesidir. Vakfiyelerde vakfedilen hayrât ve akarın vasıfları ve vakfedilme şartları, vakfın nasıl ve kimler tarafından yönetileceği, gelirlerinden kimlerin hangi şartlarda ve ne ölçüde yararlanacağı gibi vakfın işleyişine ilişkin konularla vakıfla ilgili diğer işlemler açıkça belirtilirdi³¹.

Dili, türü ve içeriği düzenlendiği zamana ve yere göre farklılık göstermekle birlikte vakfiyelerin genellikle mukaddime, asıl metin ve hâtıme kısımlarından oluştuğu görülmektedir. Kadı tarafından tescil edilerek şer'î sicile geçirildikten sonra hukukî geçerlilik kazanan vakfiyeler genel olarak şu bölümlerden oluşur³²:

Farsça Orhan Gazi vakfiyesi dışında Osmanlı dönemine ait vakfiyelerin ekserisi Türkçe, bir kısmı da Arapça kaleme alınmıştır. Orhan Bey'in ilk Türkçe vakfiye olarak tanıtılan H. Cemâziye'l-evvel 761/ M. Nisan 1360 tarihli vakfiyesi tercümedir. Çünkü dil ve üslup bakımından Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşımamaktadır. XVI. yüzyıl başlarına kadar Arapça, bu yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Arapça'nın yanı sıra Türkçe de yazılan Osmanlı vakfiyelerinin bu tarihten itibaren çoğunlukla Türkçe düzenlendiği görülmektedir. Esasen XVI. yüzyıldan itibaren bürokratik işlemlerde kolaylık sağlamak amacıyla eski sultanların vakfiyeleri Arapça'dan Türkçe'ye çevrilmiştir. Vakıf kayıtları veya vakfiyelerin, Tahrir Defterleri ve Şer'îye Sicillerinde yer alan sûretleri dışında, rulo ya da kitap şeklinde düzenlenmiş ve koruma altına alınmış oldukları görülmektedir. XVI. yüzyıl öncesine ait bütün vakfiyelerin rulo halinde yazıldığı görülmektedir. Kitap şeklinde kaleme alınan vakfiyeler ise XVI. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış olup, ekserisi padişahlara, hanedan kadınlara, vezirlere ait tezhipli vakfiyelerdir. (Hasan Yüksel, "Vakfiye -Türk ve Osmanlı Tarihi-", *DİA*, 42, İstanbul, 2012, s. 468; Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 18). Vakfiyeler tarihi birer belge olmanın yanında sosyal tarih, ekonomi ve kültür tarihi araştırmaları için önemli bilgiler içeren değerli kaynaklardır. Özellikle mescit, medrese, dârüüşşifâ, hankâh ve kervansaraylara ait vakfiyeler eğitim, tıp, sanat ve mimarî tarihi araştırmaları için diğer kaynaklarda hemen hiç bulunmayan bilgileri içermektedir. Bunlar arasında sıradan insanların, köylülerin, sanat ve ticaret erbabının gündelik hayatlarına dair bilgiler özellikle dikkate değerdir (Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye", *DİA*, 42, İstanbul, 2012, s. 466). M.Fuad Köprülü'nün ifadesiyle cemiyetin hakiki bünyesini bu vesikalar sayesinde öğrenmek mümkündür (bkz. *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, (haz. Orhan F. Köprülü), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983, s. 319).

³⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İlaveli 3. baskı, T.T.K. Yayınları, Ankara, 2013, s. 359; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 71, 76.

³¹ Özgüdenli, "Vakfiye", *DİA*, 42, s. 465- 466; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 359- 360; Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 17; Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 1496.

³² Vakfiyenin bölümleri hakkında geniş bilgi için bkz. Yüksel, "Vakfiye -Türk ve Osmanlı Tarihi-", *DİA*, 42, s. 468; Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 18; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 360- 366; Armağan, *a.g.m.*, s. 159- 160; Özgüdenli, "Vakfiye", *DİA*, 42, s. 466;

a. Tescil, tevki' veya tasdik ibaresi: Vakfiyenin hangi makam veya kadılık tarafından tescil edildiği yer alır.

b. Davet: Besmele ile başlayan mukaddimede Allah'a hamd ve peygambere övgü içeren ifadeler yer aldıktan sonra bu bölümde âyet ve hadislerle dünyanın geçiciliği, ahiretin sürekliliği, hayır yapma, başkalarına yardım etme ve vakıf kurmanın önemi edebi bir üslupla anlatılır; ancak bu kısım vakfiyenin hukuki bir rüknü sayılmaz.

c. Vâkıfın tanımı: Vâkıf denilen vakıf kuran kişinin tanıtımının yapıldığı bölümde sırasıyla vâkıfın ikamet yeri, görevi (unvanı), adı, baba adı gibi kişisel bilgiler zikredilir.

d. Mevkûfun (vakfedilen hayrât ve akarın) tanımı ve tasviri: Vakfiyenin asıl metin kısmının başladığı bu bölümde vakfedilen mal ve mülkün ne olduğu, miktarı, bulunduğu yer ve sınırları, iktisap şekli, inşâ ve ihyâ edilen hayrâtın cinsi ve türü gibi bilgilere yer verilir.

e. Vakıf şartları: Bu bölümde vakfı kuran kişinin vakfın işleyişi ile ilgili şartları yer alır. Vakfedilen mal ve mülkün icâr ve işletme biçimi ve süresi, elde edilen vakıf gelirinin hangi alanlarda nasıl kullanılacağı, vakıf görevlilerine ve mensuplarına ödenecek ücret ve tahsisatın belirtildiği bu bölümde tevliyetin nasıl intikal edeceği, vakfın nâzırlığı vazifesini kimlerin üstleneceği ve vakfın galle fazlasının nasıl değerlendirileceğine ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

f. Mütevellinin tanımı: Vakfiyelerde iki tür müteveli bulunur. Birincisi vakfın tescil mütevellisidir. Bunun görevi, vakfın tescil işleminin tamamlanmasıyla sona erer. İkincisi vâkıfın, vakfının tevliyetini bıraktığı kişilerdir. Bu bölümde vakfa müteveli olacak kişi veya kişilerle ilgili bilgiler yer alır.

g. Vakıftan rücû ve murâfaa ile hâkimin kararı: Mezhep imamlarının vakıf konusundaki görüş farklılığından dolayı ortaya çıkan bir uygulamadır. Vâkıfın ölümünden sonra vârislerinin veya hayatta iken kendisinin pişman olması ihtimaline karşı vakfın iptalinin önlenmesine ilişkin bir rükündür. Kadı, hâkim veya mahkemenin, vakfın doğruluğuna ve geçerliliğine ilişkin hükmü bu bölümde yer alır. Vakfiyenin hâtime kısmı buradan başlar.

h. Beddua bölümü: Bu bölümde de vakfa yönelik olumsuz tasarrufları önlemek için vakfiyeden vakfiyeye değişen lanetler ve beddualara yer verilir.

1. Vakfiyenin tarihi: Vakfiyenin sonunda genelde yazıyla Arapça olarak vakfiyenin hicrî tarihi yer alır.

i. Şühûdü'l-hâl (Şahitler): Vakfiyenin sonunda vakfın tesciline şahit olanların isimleri yer alır.

Vakıf yapan kişiye *vâkıf*, vakfedilen şeye *menkûf* denilmektedir. Fıkıh kitaplarına göre vâkıfın, herşeyden önce vakfettiği malın mülkiyetine ve vakıf yapma yetkisine sahip (ehil), hür, akli başında (âkil) ve ergin (bâliğ) olması; borç veya aşırı müsriflik yüzünden malını kullanmaktan alıkonulmamış bulunması gerekirdi. Bu şartlara sahip olmak şartıyla herkes vakıf yapma hakkına sahiptir³³. Her vâkıf kurduğu vakıf için hangi menkul ve gayrimenkul gelir kaynaklarını tahsis ettiğini ve bu gelirlerin nerelere ve nasıl harcanacağını belirler ve vakfiyesinde bunu kaydederdi. Karesi Sancağı'nda Kemer-Edremit Kasabası Voyvodası olan el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın 1750 yılında kasabada yaptırdığı bugün Hanay Camii olarak bilinen cami için kurduğu vakıf için düzenlenen ve tescil edilen H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/ M. 31 Aralık 1758 tarihli vakfiyede de vakfın gayrimenkullerinden elde edilen gelirlerin harcama şekilleri belirlenmiş, bunların nasıl, nereye ve ne şekilde sarf edileceği belirtilmiştir.

Mevkûf yani vakfedilen şeyde de, birtakım şartlar aranmıştır. İslam fıkhnının ilk tedvini sırasında, vakfedilen şeyin, geliri devamlılık niteliği taşıyan, vâkıfın tam mülkiyeti ve kullanma yetkisi dahilinde bulunan gayrimenkuller olması gerekiyordu³⁴. Vakfedilen herhangi bir şey (mal, mülk), kanuni haller dışında alınıp satılamaz, miras bırakılamaz, bağışlanamaz, rehin gösterilemez veya ipotek edilemezdi. Vakfedilen mallar, vakıf mevzusu nazarında, Allah'ın malı olan cami malları gibi kabul edilir ve devletin himayesi altında bulunurdu³⁵.

Vakıflar, nâzır ve mütevellileri tarafından yönetilirdi³⁶. Nâzır, mütevellilerin tasarruflarına nezaret etmek üzere görevlendirilen kişi olup, vakıfta tasarruf hakkına sahip değildi. Vâkıfın şartlarının yerine getirilmesi, vakfın menfaatlerinin korunması ve zarar görmemesi için mütevellilere nezaret ederdi³⁷. Müteveli ise vakıf işlerini, vakfiye şartları ve kanunlar çerçevesinde idare etmek ve yürütmek üzere tayin edilen görevliye verilen isimdi. Müteveli ya

³³ Yediyıldız, "Vakıf", *İA.*, 13, s. 154; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 359.

³⁴ Yediyıldız, "Vakıf", *İA.*, 13, s. 154; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 359- 360.

³⁵ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 105; Barış, *a.g.m.*, s. 172; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 359- 360.

³⁶ Özkul, *a.g.e.*, s. 248, 250. Padişah vakıfları önceleri sadrazam, vezirler, daha sonra şeyhülislam, nihayet sarayda padişahın vekili sayılan Babüssaâde ağaları tarafından yönetilmiş ve denetlenmişlerdir (Özbilgen, *a.g.e.*, s. 338). Vakıfların birer mütevellileri ile Evkaf Nezareti tarafından atanmakta olan ve bunları gelir bakımından denetleyen *Evkaf Muhasebecisi* bulunmaktaydı (Kara ve Çelik, *a.g.m.*, s. 164).

³⁷ Rauf Ünsal, "Kıbrıs Vakıflarının Kuruluşundan Bu Yana Gelişimi", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü*, sayı. 330, yıl. XXVIII (Ekim 1990), s. 582, dipnot. 7.

vâkîfın şartı ile veya mahkemenin görevlendirmesiyle tayin olunurdu. Vakıfta tasarruf hakkı mütevellîye aitti³⁸.

Kendilerinden yararlanma biçimleri bakımından vakıflar; aynı ile faydalanılanlar ve aynı ile faydalanılmayanlar diye iki kısma ayrılır. Aynı ile faydalanılan vakıflara vakıf hukuku literatüründe *müessesât-ı hayriye*, *bayrât*, *bayrât ve meberrât* denilmektedir. Bunlar da iki gruba ayrılır. Birincisi mâbed, kütüphane, misafirhane, su kemeri, çeşme, kuyu, köprü, ribât ve umumî mezarlık gibi herkesin faydalanabileceği, ikincisi imaret, hastahane ve dulhâne gibi sadece fakirlerin yararlanabileceği hayrî kurumlardır³⁹. Vakıftan yararlanma ya doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan gerçekleşirdi. Bu bağlamda doğrudan doğruya yararlanılan (aynî ile intifâ) vakıf gayrimenkullere *müessesât-ı hayriye* veya *bayrât* denirdi⁴⁰. Aynı ile faydalanılmayan vakıflar kendilerinden doğrudan doğruya değil, gelirleri sayesinde yararlanılan vakıflardır. Bu tür vakıflarda topluma verilen hizmetin devamını sağlamak için ihtiyaç duyulan sermaye vakfın işletilmesiyle elde edilirdi. Vakfa ait müessesât-ı hayriye veya hayrât denilen kurumların ebedî olarak yaşatılarak devamlılığının sağlanması ve topluma hizmet vermesi için vakfedilen emlak ve arazi şeklindeki gelir kaynaklarına *asl-ı vakf* veya *akar* adı verilirdi⁴¹. Gelirlerinden yararlanılan arazi, bağ, bahçe ve maden ocağı gibi vakıf gayrimenkullere *müstegallât*⁴², üstü kapalı iş hanı, çarşı, hamam, dükkan, kahvehane, değirmen, ev, hane gibi akarlara da *müsakkafât*⁴³ denirdi. Osmanlı uygulamasında bu tür vakıflar işletilme usûlü bakımından icâre-i vâhideli, icâreteynli (icâre-i tavîle), mukâtaali ve icâre-i vâhîde-i kadîmeli şeklinde dört gruba ayrılmıştır. Bunların bir kısmı üzerinde tarihî süreç içerisinde bazı ihtiyaçların zorlamasıyla gedik, kirdâr, hulûv, örf-i belde ve süknâ gibi aynî nitelikli tasarruf hakları tesis edilmiştir⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nde kurulan vakıflar ilk dönemlerde icâre-i vâhîde (icâre-i sahîha) ile işletilmiştir. İcâre-i vâhîde, vakıf akarlarının mütevellîler tarafından kısa süreli ve bir defaya mahsus kiraya verilmesi şeklindedir⁴⁵. Ancak bu kiralama

³⁸ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 76, Ünsal, a.g.m., s. 582, dipnot. 7.

³⁹ Günay, "Vakıf", *DİA.*, 42, s. 478; Çınar ve Koyuncu Kaya, a.g.e., s. 7.

⁴⁰ Çınar ve Koyuncu Kaya, a.g.e., s. 7; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 71; Sertoğlu, a.g.e., s. 146.

⁴¹ Günay, "Vakıf", *DİA.*, 42, s. 478; Çınar ve Koyuncu Kaya, a.g.e., s. 7; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 71.

⁴² Müstegillât veya müstegallât kelimesi sözlükte, *hububât ve zabireye müteallik irâd veren mâl-ı merkûf, ebniye demek olan müsakkafât kelimesinin mukâbili* anlamına gelmektedir (Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1339).

⁴³ Müsakkafât kelimesinin sözlük anlamı, *vakfın ebniye ve akardan ibâret olan irâdî* demektir (Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1343).

⁴⁴ Günay, "Vakıf", *DİA.*, 42, s. 478; Çınar ve Koyuncu Kaya, a.g.e., s. 7, 11.

⁴⁵ Akgündüz, "İcâre-i Vâhîde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, 21, İstanbul, 2000, s. 388.

şeklinin zaman içinde icâre-i tavîleye yani icâreteyne dönüştüğü görülmektedir. Çünkü harap olan vakıf akarlarının bakımı ve tamiri için gerekli meblağın icâre-i vâhide ile karşılanamaması vakıf sahiplerini vakıf taşınmazlarını icâre-i muaccele adı altında peşin kira bedeli ve buna ilave olarak her ay veya yıl sonunda icâre-i müeccele adı altında ödenecek veresiye kira bedeli karşılığında *icâreteyn* denilen çift kira bedeli ile kiraya vermeye sevk etmiştir⁴⁶.

Türkçe karşılığı *kesim* olan mukâtaa, bir kira mukavelesi olup, İslam hukukunda uzun süreli kiralama uygulamasının bir çeşididir. Bununla, bir vakıf toprağın işletilmesi, önceden tespit edilen yıllık bir ücret karşılığında başkasına bırakılmakta, ancak kiracı bu arazi üzerine kendi özel mülkü olmak koşuluyla binalar yapabilmekte, hatta ağaçlar dikebilmektedir. Kiracı bu toprağı vârislerine bırakma imkanından başka, yaptığı binalar ve diktiği ağaçlar üzerinde de sınırsız bir mülkiyet hakkına sahip oluyordu⁴⁷. Mukâtaalı vakıf gayrimenkuller için ödenen kira bedeline *mukâtaa-i zemin*, *icâre-i zemin* veya kısaca *mukâtaalı* denilmektedir⁴⁸.

İcâre-i vâhide-i kadîmeli vakfı, icâre-i vâhideli vakıftan ayıran taraf, süre belirtilmeden kiralınması, intikal ve ferâğ muamelesine cevaz verilmiş olmasıdır⁴⁹. Vakıf akar, kira süresi sonunda belirlenen ücreti vermek koşuluyla, eski kiracıya, onun ölümünde ise mirasçılara intikal eder. Bu usûlde, kiralamanın mirasçılara intikal etmesi ve müteselsil olarak kira akdinin süreklilik kazanması söz konusudur. Böylece icâre-i vâhide olarak başlayan kiralama usûlü, şer'î uygulamalara da aykırı olarak sürekli bir şekle dönüşmektedir⁵⁰. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu her iki türlü icâre-i vâhideli vakıfları tasfiye yönünde hükümler getirmiştir⁵¹.

Osmanlı Devleti'nde vakıflar fikhî kurallara göre kurulup yönetilmekteydi. Vâkıfın tayin ettiği mütevellî, vakfın yönetimini sağlıyordu. Vakıfların teftiş ve kontrolü, bütün vakıfları merkezî bir yapıda birleştiren Evkâf Nezâreti'nin kuruluşuna kadar müfettişler ve kadılar tarafından yürütülmekteydi. Kadılar, mütevellînin yönetimi üzerinde bir denetim mekanizması işlevini görmekteydi⁵². 1826 yılında I. Abdülhamit (1774-1789) ve II. Mahmut (1808-1839) vakıfları için özel bir yönetim kurularak buna *Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti* denilmiştir. Bu suretle hanedan vakıflarını idare edenlere de *nâzır* adı verilmiştir. Bu nâzırlar

⁴⁶ Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 11; Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, s. 251- 252; Akgündüz, "İcâreteyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DLA)*, 21, İstanbul, 2000, s. 389; Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 158.

⁴⁷ Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 158.

⁴⁸ Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 11.

⁴⁹ Akgündüz, "İcâre-i Vâhide", *DLA*, 21, s. 389.

⁵⁰ Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 11.

⁵¹ Akgündüz, "İcâre-i Vâhide", *DLA*, 21, s. 389.

⁵² Yüksel, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas, 1998, s. 61.

önceleri hükümet yetkilisi olmadıkları halde daha sonraları hükümet bünyesine dahil edilmiştir. Önce, mütevellileri bir makama şart edilen vakıflarla, mütevelliliği vakfedenlerin evlatlarından başkalarına şart edilmiş vakıfların idaresi Evkâf Nezareti'ne verilmiş, zamanla Evkâf Nezareti bütün vakıfların denetiminin kendisine bağlandığı bir makam olmuştur⁵³.

2. Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa Vakfı ve Vakfiyesi

Fethedilen bölgelerde kültür kurumları kurmak, bayındırlık faaliyetleriyle bu bölgeleri imar etmek ve hiçbir ayrıcalık gözetmeksizin halka hizmet götürecek tesisler meydana getirmek, sonra da bunların bakımını ve hayatta kalmalarını sağlayacak vakıflar kurmak, Türklerde bir gelenektir. Osmanlı hâkimiyetine girdiği ilk dönemlerden itibaren Kemer-Edremit'in de yer aldığı Karesi Sancağı'nda da doğal olarak bu gelenek sürdürülmüş ve yörede pek çok sosyal hizmet ve faaliyet, kurulan bu vakıflar vasıtasıyla yürütülmüştür. Vakıflar sayesinde teşekkül eden eserlere sancağın her yanında rastlamak mümkündür. Osmanlı döneminde yapılmış birçok vakıf eser bugün de topluma hizmet vermeye devam etmektedir. Bu vesile ile yöredeki vakıfların, üzerinde müstakil çalışma yapılacak kadar zengin bir konu olduğunu söylemek mümkündür.

Bölgenin alınmasından hemen sonra Osmanlıların sancakta etkin bir şekilde işlerlik kazandırdığı teşkilatlardan biri de vakıf teşkilatı olmuştur. Osmanlı hâkimiyetine girdiği ilk dönemlerden itibaren bölgede Osmanlı vakıflarının kurulmaya başlandığı görülmektedir. Nitekim sancağın alınmasıyla birlikte ilk örnek vakıflar, taşınmaz malların vakfedilmesi ile Osmanlı padişah ve hanedan mensupları, asker ve yöneticileri tarafından kurulmuş ve zamanla Müslüman-Türk halkın kurdukları vakıflar ile vakıf mallar artarak yöre dahilinde büyük bir vakıf emlak varlığı meydana gelmiştir.

Sancağa atanan asker ve yöneticilerin birçok vakıf kurarak yöre halkına hizmette buldukları bilinmektedir. Sancakta üst rütbeli yöneticiler olarak farklı dönemlerde sancakbeyi, mutasarrıf, mütesellim, muhassıl, voyvoda gibi devlet görevlileri görev yapmışlar ve en büyük vakıflar da bu görevliler vasıtasıyla kurulmuştur. Bu nedenle sancakta görev yapan asker ve yöneticilerin oluşturdukları vakıflar ayrı bir öneme sahiptir.

Türk-İslam devletlerinde sosyal ve ekonomik hayatın önemli bir parçasını oluşturan vakıflar, vâkıfın koyduğu şartları bir başka ifade ile vakıfların işleyişi ile ilgili kuralları içeren vakfiyeler yoluyla düzene konulmuştur. Nitekim Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa da vakfının işleyişini

⁵³ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 71.

H. 1 Cemaziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758 tarihli Şer'î Meclis'te tescil edilen vakfiye ile sağlamıştır.

El-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa⁵⁴ hakkında kaynaklarda 18. yüzyılın ortalarında bir süre Kemer-Edremit Kasaba'sında voyvodalık yaptığı dışında yeterli bilgi bulunamamıştır. Kasabanın ilk camisi olan Memiş Mahallesi'ndeki caminin⁵⁵ ve cami için kurulan vakfın bânisi el-Hâc Mehmet Ağa'nın kardeşi olan el-Hâc Ali Ağa, vakfiyede de belirtildiği üzere kasabada Muhsin Mahallesi'nde oturmakta ve 1750 yılında kasabada Mahkeme Mahallesi'nde bugün Hanay Camii olarak bilinen ve halen hizmet vermekte olan camiye inşâ ettirmiştir⁵⁶. Vâkif el-Hâc Ali Ağa, kurduğu vakıfla caminin bakım, onarım ve tamirinin yapılmasını, harap hale gelmesi durumunda yeniden tamir ve inşâ edilerek sürekli olarak ibadete açık kalmasını sağlamak, ayrıca camide görev yapanların geçimlerini temin etmek için kasaba ve çevre köylerdeki kendi mülkü olan birçok emlak ve arazisini vakfederek *Voyvoda el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa Vakfı* adıyla bir vakıf kurmuştur⁵⁷. Vâkif el-Hâc Ali Ağa'nın kasabanın ileri gelenlerinden biri olduğu ve 18. yüzyılın ortalarında 1758'de vakfını kurduğu sırada kasabada voyvodalık yaptığı vakfiyeden anlaşılmaktadır. Kasabada bir süre voyvodalık yapan, ancak voyvodalık yaptığı yıllar tespit edilemeyen vâkifin soyundan gelen vakıf evladının günümüze kadar neslinin devam ettiği ve halen Edremit ile Balıkesir, Çanakkale, Bursa, İstanbul, Ankara gibi Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde yaşadıkları yapılan araştırma neticesinde belirlenmiştir.

Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde iki sûreti (VGMA., Defter No: 600, Sayfa No: 230- 232, Sıra No: 298 ve VGMA., Defter No: 1679, Sayfa No: 1, Sıra No: 1) kayıtlı olan vakfiyenin birinci nüshası üç sayfa, ikinci nüshası

⁵⁴ Vâkif el-Hâc Ali Ağa'nın baba adı VGMA., Defter No (d.): 1679, sayfa: 1/sıra: 1 (bundan sonra VGMA., d. 1679, 1/1) numarada kayıtlı vakfiye sûretinde Mehmet olarak geçmekte ve vakfiyenin bu sûretinde "... Kasaba-i mezbûre voyvodası fabriü'l-eşbâb el-Hâc Ali Ağa ibn-i el-Hâc Mehmed Ağa meclis-i şer'î-i şerîf-i eşherî ve mahfûl-i dîn-i münîf-i Muhammedîde..." şeklinde kaydedilmiştir.

⁵⁵ H.1156/M. 1743 yılında yaptırılan cami günümüzde Mehmed Emin Ağa Camii (Memiş Camii) adıyla bilinmekte ve halen ibadete açık olarak hizmet vermektedir (bkz. BOA. EV.d., 11956, s. 2; <http://burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniye-hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 23.07.2017); <http://www.burhaniye.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi> (Erişim Tarihi: 23.07.2017)). Kemer-Edremit şehrinde Memiş Mahallesi Cami-i Şerîfi Vakfı'nın tescile esas belgesi için bkz. VGMA., d. 415, 288/687. H. 1281/M. 1865 yılında Mehmed Emin Ağa Camii görevlilerinin vazifeleri, camiye Ramazan ayında verilen levazımın miktarı ve caminin tamir masrafları hakkında geniş bilgi için bkz. BOA. EV.d., 19233, s. 5.

⁵⁶ VGMA., d. 600, 230, 231/298; VGMA., d. 1679, 1/1; Emin Baltaş, "Kemer Edremit'inden Burhaniye'ye", <http://www.zeytinefe.com/kemer-edremitinden-burhaniyeye.html> (Erişim Tarihi: 20. 06. 2017).

⁵⁷ VGMA., d. 600, 230- 231/ 298; VGMA., d. 1679, 1/1.

ise tek sayfadan oluşmakta ve vakfiyenin sonunda şühûdü'l-hâlin isimleri yer almaktadır. Vakfiyenin her iki sûreti de Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olup, okunaklı bir şekilde *rik'a* yazısı ile yazılmıştır. Makalenin sonunda ekler kısmında vakfiyenin her iki sûretinin Osmanlıca metni ile bir sûretinin transkripsiyonu yer almaktadır [Bkz. Ek-1, Ek-2 ve Ek-3].

Mahiyeti itibariyle sırasıyla davet, vâkîfın tanımı, mevkûfun tanımı, vakıf şartları, mütevellinin tanımı, vakıftan rücû, mütevellinin itirazı, hâkimin hükmü, vakfi bozacaklar için beddua, vakfiyenin tarihi ve şühûdü'l-hâl bölümlerinden oluşan vakfiyede vâkîf el-Hac Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa, Kemer-Edremit Kasabasında ve çevre köylerde kendi mülkü olan çok sayıda zeytin ağacı ile zeytin bahçelerini (zeytinlik), ceviz, incir, badem, zerdali ağaçlarını, un ve zeytinyağı değirmenlerini, kasaba çarşısında bulunan dükkan, fırın ve kahvehanelerini kasabada Mahkeme Mahallesi'nde yaptırdığı cami için vakfetmiştir. Vâkîfın vakfettiği 11 dükkan, 2 fırın, 3 kahvehane, 2 un değirmeni ile 3 kita zeytinyağı değirmeni ve vakfiyede yerleri ve miktarları belirtilen 66 kita zeytin bahçesi ve zeytin ağaçlarından oluşan toplam 87 parça mülkü vakfiyede ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Vâkîf, vakfiyede belirtildiği üzere vakfettiği bu mülk ve gelirlerinden bir kısmını camide görevli imam, hatip, vâiz, devirhân, müezzin, kayyım, caminin helâ temizleyicisi ile caminin yanındaki muallimhane (sıbyân mektebi) ve burada görevli sıbyân muallimine ve ayrıca mübarek geceler ile Ramazan gecelerinde cami minaresinde kandiller yakılması için tahsis edilmesini şart koşmuştur⁵⁸.

İlk sayfasında vakıf yapmanın öneminden ve güzelliklerinden bahseden dua ve cümlelerle âyet ve hadisler yer aldıktan sonra vâkîfın adı, baba adı, görevi, unvanı, ikamet ettiği mahalle vs. bilgilerin bulunduğu, daha sonra vakfedilen gayrimenkullerin kaydedildiği vakfiyede vâkîf, öncelikle vakfettiği zeytin ağaçları ile dükkan, fırın, kahvehane, un ve zeytinyağı değirmenleri gibi diğer akarların mümkün olduğunca bakım, onarım ve tamirinin yapılmasını istemiş ve mukâtaa şeklinde işletilmek üzere kiraya verilen müstegallât türü vakıf gayrimenkulleri olan zeytin ağaçlarının meyvelerinin gelirlerinden her ne hâsıl olursa *mukâtaa-i zemîn*⁵⁹ denilen zemin kirasının verilip, dükkan, kahvehane, fırın, un ve zeytinyağı değirmenleri gibi müsakkafât türü diğer vakıf gayrimenkullere ait kira bedellerinin de toplanarak vakfiye şartları gereğince vâkîfın yaptırdığı caminin tamir ve onarımının yapılmasını, cami harap olmaya yüz tuttuğunda ise yeniden tamir ve inşâ edilmesini şart koşmuştur. Vâkîf el-Hâc Ali Ağa, yapılan tahsisat ve harcamalardan sonra vakfa ait gelir fazlasının

⁵⁸ VGMA., d. 600, 231/298); VGMA., d. 1679, 1/1.

⁵⁹ Mukâtaalı vakıf gayrimenkuller için ödenen kira bedeline *mukâtaa-i zemîn*, *icâre-i zemîn* veya kısaca *mukâtaalı* denilmektedir (bkz. Çınar ve Koyuncu Kaya, a.g.e., s. 11).

(galle) kendi soyundan gelen erkek ve kız evlatları ve torunları arasında batın tertibi üzere eşit olarak bölüştürülmesini istemiştir⁶⁰.

Vakfın kurucusu el-Hâc Ali Ağa vakfiyesinde kurduğu vakfın mütevelliliğinin ölünceye kadar kendi üzerinde olmasını, ölümünden sonra ise kendi soyundan gelen erkek ve kız evlatları ve torunları tarafından batın tertibi üzere mütevelliliğin sürdürülmesini, cami-i şerif cemaatinin de vakfa *nâzır* olmasını şart koşturmuştur⁶¹. Vakıf 1985 yılına kadar mülhak vakıf statüsünde varlığını sürdürmüştür. Ancak vakfın son mütevellisi olan ve mütevelliliğe 09.01.1973 tarihinde atanan Ömer İyicil'in 22.02.1973 tarihinde ölümü ve bu tarihten itibaren on yıllık süre içerisinde vakıf evladından mütevellilik için Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bir müracaat ve talebin bulunmaması üzerine ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre mütevellilik için on yıllık başvuru süresinin sona ermesi nedeniyle 09.07.1985 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Meclisi'nce alınan kararla vakıf mazbut vakıflar arasına dahil edilmiştir⁶².

Vâkıf, Kemer-Edremit Kasabası'nda inşâ ettirdiği, vakıf muhasebe kayıtlarında ve günümüzde Hanay Camii olarak da bilinen caminin yanında bulunan muallimhane (sıbyân mektebi) için ayrı bir vakıf kurmamış, muallimhane ve burada sıbyân muallimi olarak görev yapan kişi için kasaba çarşısında atık/eski ekmekçi fırını yanındaki Sağır Osman oğlu Ahmet'in

⁶⁰ VGMA., d. 600, 230-231/298; VGMA., d. 1679, 1/1. Vakfın muhtelif yıllardaki gelir-gider kalemleri ile gelir fazlasının (galle) mütevellî ve vakıf evladına tahsis edildiği hakkında geniş bilgi için bkz. BOA. EV.d., 15182, s. 4 (H. 29 Zî'l-hicce 1270/M. 22 Eylül 1854); BOA. EV.d., 18216, s. 3 (H. 4 Ramazan 1280/M. 12 Şubat 1864); BOA. EV.d., 19233, s. 4 (H. 16 Ramazan 1281/M. 12 Şubat 1865); BOA. EV.d., 16591, s. 134 (H. 18 Zî'l-ka'de 1284/M. 13 Mart 1868).

⁶¹ VGMA., d. 600, 231/298; VGMA., d. 1679, 1/1. Vakfa birinci batından Rabia Hanım, ikinci batından Serdarzâde Emin Ağa bin Mehmet, Hacı Osman, Mürîdzâde kerimesi Envere Hanım binti Hacı Mustafa, Halil Ağa bin Hasan, Mehmet bin Rüstem, Nesime binti Halil, üçüncü batından ise Hacı Halil, Kasab Ali bin Mustafa, Kemer Ağasızâde Ahmet Efendi bin Halil, Edhem Efendi ve hemşiresi Emine binti Hacı Mustafa, Serdarzâde Rıza ve hemşiresi Emine binti İsmail, Mustafa Ağa bin Hacı Mehmet, Hürmüz binti Mehmet Ağa, Hacı Hakkı Bey ve hemşireleri Refia ve Tahire binti Ali Şefik, Said Bey ve hemşiresi Muhsine Hanım binti İlyas, Ali bin Ali, Mustafa, Ali bin Rüstem, Zübeyr bin Hacı İdris, Hasan Kethüdaoğlu Hasan ve hemşiresi Ümmühani ile Züleyha binti Hüseyin mütevellilik yapmışlardır. Vakfın son mütevellisi ise Ömer İyicil olmuştur. Vakfa batın tertibi üzere mütevellilik yapanların isimleriyle tevcih ve ölüm tarihlerine dair bilgilerin yer aldığı vakıf şahsiyet kaydı için bkz. VGMA., d. 192, 56/235.

⁶² Bu konuda 09.07.1985 tarih, 400 Sayı ve 440 Karar Nolu Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisi'nce verilen Zabıt Kararı için bkz. VGMA., Zabıt Kutusu 153/1531. Vakfın son mütevellisi olan Ömer İyicil'in mütevelliliğe tevcih ve ölüm tarihine dair vakıf şahsiyet kaydı için bkz. VGMA., d. 192, 56/235.

kiraladığı dükkanın kirasını tahsis etmiş, buraya yapılacak harcamaların kurduğu vakfın gelirlerinden karşılanmasını vakfiyesinde belirtmiştir⁶³.

2.1. Vakfa Ait Kurumlar

Vakıf kurumları genellikle müessesât-ı hayriye (hayrât) ve asl-ı vakf (akar) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Vakıf hukukunda bizzat kendisinden yararlanılmak üzere vakfedilen cami, mescit, mektep, medrese, imaret, tekke, zaviye, kütüphane, misafirhane, hastane, köprü, su yolu, çeşme, sebil, türbe gibi bina veya kurumlara *müessesât-ı hayriye* veya *hayrât*, bu kurumların ebediyen yaşatılarak devamlılığının sağlanması ve topluma hizmet vermesi için gelirlerinden yararlanmak üzere vakfedilen menkûl ve gayrimenkûl gelir kaynaklarına ise *asl-ı vakf* veya *akar* adı verilmiştir⁶⁴. Gelirlerinden yararlanan arazi, bağ, bahçe, zeytinlik ve maden ocağı gibi vakıf gayrimenkullere *müstegallât*, üstü kapalı işhanı, çarşı, hamam, ev, dükkan, kahvehane, fırın, değirmen gibi gayrimenkullere de *müsakakafât* denilmiştir⁶⁵. Buna göre Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa Vakfı'nın müessesât-ı hayriyesi, vâkıf tarafından 1750 yılında yaptırılan kasabanın ikinci büyük camisi olan ve bugün Hanay Camii olarak bilinen altından bir kemerle yol geçen cami ile caminin yanında yer alan ve günümüze kadar gelemeyen muallimhane (sıbyân mektebi) idi. Vakfın asl-ı vakfı ise kasaba ve çarşısındaki 11 dükkan⁶⁶, 3 kahvehane, 2 fırın, 2 un değirmeni ile çevre köylerdeki 3 zeytinyağı değirmeni ve çok sayıda zeytin bahçesi (zeytinlik), zeytin, ceviz, incir, badem ve zerdali ağaçlarıydı⁶⁷.

Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın vakıf kurarak birçok emlak ve araziden oluşan mülklerini vakfettiği Hanay Camii'nin muhtelif tarihlerde tamir ve onarımının yapıldığı, hatta yeniden inşasının gerçekleştiği görülmektedir. Şöyleki; son olarak Vakıflar İdaresi tarafından 2014-2016 yılları arasında aslına uygun olarak restore edilen ve ibadete açılan Hanay Camii'nin⁶⁸ harap hale gelmesinden dolayı 1898 yılında tamamen yıkılarak

⁶³ VGMA., d. 600, 231/298; VGMA., d. 1679, 1/1.

⁶⁴ Armağan, *a.g.m.*, s. 162; Murat Yıldız, "Havza'daki Şehit Mehmed Paşazade Kasım Paşa Vakfı", *Vakıflar Dergisi*, 41, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2014, s. 103; Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, 13, s. 156; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, s. 71; Sertoğlu, *a.g.e.*, s. 105, 146.

⁶⁵ Günay, "Vakıf", *DİA*, 42, s. 478; Çınar ve Koyuncu Kaya, *a.g.e.*, s. 7.

⁶⁶ Vakfa ait caminin altında bulunan 6 dükkan halen camiye gelir sağlayan vakıf gayrimenkuller arasında yer almaktadır.

⁶⁷ VGMA., d. 600, 230-231/298; VGMA., d. 1679, 1/1.

⁶⁸ Taban ve tavanı ahşap olan cami, Osmanlı mimari tarzıyla inşa edilmiştir. Altından kubbeli bir kemerle yol geçen ve yolun iki tarafında 6 adet vakıf dükkanı yer alan cami ilginç mimarisıyla dikkat çekmektedir. 2014 yılında Vakıflar İdaresi'nce başlatılan restore

yeniden inşâ edildiği Evkâf-ı Hümayun Nezareti'nden Şûrâ-yı Devlet'e havale edilen H. 22 Zî'l-ka'de 1315/M. 14 Nisan 1898 tarih ve 56 numaralı takrirden anlaşılmaktadır⁶⁹. Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'nde okunan takririn meâlinde; Burhaniye Kazası'nda yer alan Hanay Camii'nin harap olmasından dolayı yıkılarak yeniden inşâsı hususunda mahallince keşf ve ihalesinin yapılmasının kararlaştırıldığı belirtilmiştir. Buna göre caminin enkaz bahâsı olan 4500 kuruş mahsup olunmak üzere cami inşaatının 54.400 kuruşa müteahhidin uhdesine verilmesi kararlaştırılmıştır. Cami vakfının mevcut gelir fazlasının inşaat masraflarını karşılamaya yeterli geleceği Karesi Sancağı Mutasarrıflığı'ndan bildirilmiş olduğundan bahisle, cami inşaatının müteahhidi tarafından maktûan yani götürü olarak yapılacağı ifade edilmiştir. Camiye ait 54.400 kuruşluk inşaat masrafının 4500 kuruşunun enkaz bahâsından, 49.900 kuruşunun ise vakfın gelir fazlasından mahsup edilmek üzere 1313 Malî yılı bütçesinden karşılanacağı hususu Evkâf-ı Hümayun Nezareti'ne bildirilmiştir⁷⁰.

2.2. Vakfın Gelir Kaynakları

Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa, 1750 yılında Kemer-Edremit Kasabası'nın Mahkeme Mahallesi'nde yaptırdığı camiye (Hanay Camii), kasabada ve çevre köylerde kendi mülkü olan birçok emlak ve araziye vakfetmiş ve H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/ M. 31 Aralık 1758 tarihinde *Voyvoda el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa Vakfı* adıyla mülhak bir vakıf kurarak vakfiyesini Şer'î Meclis'te tescil ettirmiştir. El-Hâc Ali Ağa'nın kendi mülklerinden tahsis ettiği müstegallât ve müsakkafât türü gayrimenkullerden oluşan vakfa ait gelir kaynakları şöyle idi⁷¹:

- Kemer-Edremit Kasabası yakınında bulunan İlyas Ağa bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,

çalışmaları sonucunda caminin yıpranan ahşap bölümleri ile minaresindeki eskiyen tuğlalar yenilenmiş, iç ve dış boyası yapılmıştır. Restorasyon çalışmaları iki yıl süren cami, 2016 yılı başlarında tekrar ibadete açılmıştır (bkz. <http://www.milliyet.com.tr/burhaniye-de-tarihi-cami-restore-edildi-balikesir-yerelhaber-1225190/> (Erişim Tarihi: 26.07.2017); <http://www.burhaniye.bel.tr/haberler/haber-arsivi/2050-hanay-camii-guzelligine-kavusuyor.html> (Erişim Tarihi: 26.07.2016); <http://www.milliyet.com.tr/hanay-cami-eski-guzelligine-kavusuyor-balikesir-yerelhaber-1985013/> (Erişim Tarihi: 26.07.2017)).

⁶⁹ Bu konuda Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'nin H. 3 Muharrem 1316/M. 24 Mayıs 1898 tarih ve 611 sayılı mazbatası için bkz. BOA., İ.EV., 19/1, belge: 1.

⁷⁰ BOA., İ.EV., 19/1, belge: 1- 2.

⁷¹ Vakfa ait gelir kaynakları hakkında geniş bilgi için bk. VGMA., d. 600, 230-231/298; VGMA., d. 1679, 1/1.

- Kahvecioğlu Musa bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Körce Mehmet bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hacı Abdi bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Berber Hacı Ali dikmeliği diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Kurban Süleyman bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Çömez bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Paşa bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Sepetçi bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Osman Efendi bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hacı Mestan bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Helvacı bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Kemer-Edremit Kasabası'na bağlı köylerden Taylı-eli Köyü arazisi içinde bulunan Yanar Ahmet oğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hüseyin Çelebi bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Kubbe Yıkıcı bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Pelideli Köyü arazisi dahilinde bulunan Sinekli bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Eyüb Beşe bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Sakızlı bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Baladız bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hacı Ferhat bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Şehbâz bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Ak Hasan bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Göbek Köyü arazisi dahilinde bulunan Dadaşoğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Halil Ağa bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Bozacı Deresi diye bilinen Uzunoluklu başında sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,

- Hisarlı Deli Hüseyin bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Balama bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Reşid-i Kebîr Köyü'nde Mehmed Dedeoğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hisarlı İmamoğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Elmalı bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Karadere Köyü altında İmamoğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Kızıklı Köyü altında Dülgeroğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Kızıklı Köyü altında Hacı Hasan bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Dere-i Sağır Köyü (Küçükdere Köyü⁷²) altında Bacaklı bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Edremit Kazası'na bağlı Havran-ı Kebîr Köyü⁷³ arazisi dahilinde bulunan Elekçi bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Değirmenbaşı diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Ömer Ağa bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Cağaloğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hacı Kırık bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Berber Sarı bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Evciler Köyü arazisi dahilinde köy yakınında sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Bademlik diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Boğazağzı diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Kirişardı diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Zeytinlü (Zeytinli) Köyü arazisi dahilinde Cenâze diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,

⁷² Bugün Balıkesir'in Havran İlçesi'ne bağlıdır.

⁷³ Bugünkü Balıkesir'in Havran İlçesi'dir.

- Köprübaşı'nda Kozalanı diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Ma'kûl Mehmed Ali Çelebi bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Musa Çelebi kızı ve Osman Çelebi oğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Mustafa Efendi oğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesi,
- Osman Çavuş bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hüseyin Çelebi oğlu dikmeliği diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Diğer Hüseyin Çelebi oğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Küçük İbrahim bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Kömür Kurban bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Musa Beşe oğlu bahçesi diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Değirmenbaşı'nda Caklık diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Hamam kurbu (Hamam yakını) diye bilinen sınırları belli bir kıta zeytin bahçesini,
- Çıkrıkçı Köyü altındaki zeytin ağaçlarının tamamını,
- Kemer-Edremit Kasabası yakınında Bademlik diye bilinen Hacı Ahmet bağı yanındaki 23 adet zeytin ağacını,
- Çoruk Köyü yakınındaki 23 adet zeytin ağacı ile bir ceviz, 3 badem, bir incir ve bir zerdalı ağacını,
- Zeytünlü (Zeytinli) Köyü yakınında Caklık ve Künbet diye bilinen yerde bulunan 24 adet zeytin ağacını,
- Bahaeddin Köyü'nde⁷⁴ Hacı Hasan bahçesi içinde 13 adet zeytin ağacını,
- Kemer-Edremit Kasabası Mezarlığı yakınında Değirmen arkı kenarında bir adet zeytin ağacını,

⁷⁴ Burhaniye İlçesi'ne bağlı bugünkü Bahadınlı Köyü'dür.

- Bahaeddin Köyü'nde Beltioğlu bahçesi içinde 5 adet zeytin ağacını,
- Kemer-Edremit Kasabası toprağında bulunan Macarlar diye bilinen mahalde 11 adet zeytin ağacını,
- Selvili kuyu yakınında bulunan 11 adet zeytin ağacını,
- Kemer-Edremit Kasabası çarşısındaki Câmî-i Kebîr'in kible tarafında bulunan 3 adet attar dükkanını,
- Yine kasaba çarşısında lonca ve börekçi fırınına varınca 3 adet attar dükkanını,
- Câmî-i Kebîr'in kible tarafında bulunan Sağır İbrahim'in kiraladığı bir adet dükkanını,
- Kasaba çarşısında atık/eski ekmekçi fırını yakınında Sağır Osman oğlu Ahmet'in kiraladığı bir adet dükkanını,
- Kasaba çarşısında Atık/Eski Hanın yanında kible canibinde akan çeşme tarafında 2 adet dükkanını,
- Kasaba çarşısında Câmî-i Cedîd (Yeni Cami) altında bulunan bir adet dükkanını,
- Kasaba çarşısında mezarlık kenarında yer alan has ekmek fırını ve içindeki bir ocak at değirmenini,
- Kasaba çarşısındaki Börekçi Halil Fırını diye bilinen sınırları belli çörekçi fırını,
- Çörekçi fırınının hizasında yer alan Kurbi Kahvesi diye bilinen sınırları belli bir kıta kahvehanesini,
- Kasaba çarşısında bulunan Çolak Hacı Hüseyin Kahvesi diye bilinen kahvehanesini,
- Bu kahvenin bitişiğindeki Cedîd Kahve (Yeni Kahve) diye bilinen kahvehanesini,
- Kasaba mezarlığı yakınındaki akarsu ile dönen iki ocak un değirmenini,
- Kasabanın kible tarafında Bahaeddin Köyü yolu üzerinde Reis Ali diye bilinen iki ocak akarsu ile dönen un değirmenini,
- Pelideli Köyü'nde bulunan bir kıta zeytinyağı değirmenini,
- Taylı-eli Köyü'ndeki bir kıta zeytinyağı değirmenini,
- Bahaeddin Köyü'ndeki bir kıta zeytinyağı değirmenini vakfetmiştir.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği üzere vâkıf el-Hâc Ali Ağa, Kemer-Edremit Kasabası ve çevre köylerdeki çok sayıda zeytin ağacı ile zeytin

bahçeleri, ceviz, incir, badem, zerdali ağaçları, kasaba çarşısında bulunan dükkan, fırın ve kahvehaneler ile un ve zeytinyağı değirmenleri gibi sahibi bulunduğu pek çok emlak ve araziye, kasabada Mahkeme Mahallesi'nde yaptırdığı cami için vakfetmiştir. Vâkıfın vakfettiği 11 dükkan, 2 fırın, 3 kahvehane, 2 un değirmeni ve 3 zeytinyağı değirmeni ile yerleri ve miktarları belirtilen 66 kıta zeytin bahçesi (zeytinlik) ve zeytin ağaçlarından oluşan toplam 87 parça mülkü vakfiyede ayrıntılı olarak kaydedilmiştir.

Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa'nın kurduğu vakıfta dükkan, kahvehane, fırın, un değirmeni ve zeytinyağı değirmenlerinden oluşan müssakafât türü vakıf akarlarının icâre-i vâhide ile zeytin ağaçları ve zeytin bahçelerinden oluşan müstegallât türü vakıf akarlarının ise mukâtaa şeklinde işletilmek üzere yıllık kiraya verildiği vakfiyesinden ve vakfın gelir ve giderlerini gösteren muhtelif yıllara ait vakıf muhasebe kayıtlarından anlaşılmaktadır⁷⁵.

2.3. Vakfın Giderleri ve Görevliler

Vakfın başlıca giderleri personel maaşları, ödenekler ve zuhûrat kabilinden yapılan harcama ve tahsisatlardı. Bunlardan personel maaşları; vakfa ait cami, muallimhane (sıbyân mektebi) gibi vakfın hayrâtı olan kurumlarda görev yapan görevliler ile mütevelliyeye yapılan tahsisat ve vazifelerdi. Ödenekler; diğer vakıflarda olduğu gibi bahsedilen kurumların aydınlatma, ısınma, malzeme alımı gibi masrafları ile *maaş-ı muharrer* ve *muâmele-i muhâsebe* adı altında Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'ne yapılan harçlardan oluşan sabit ödemelerdi. Zuhûrat kabilinden giderler ise çoğunlukla önceden niteliği ve maliyeti tam kestirilemeyen tamirat ve inşaat gibi kalemlere yapılan masraflardı⁷⁶.

Vâkıf el-Hâc Ali Ağa, vakfa ait kurumlar olan cami ve muallimhanede görev yapan görevliler ile mütevelliyeye ayrılan tahsisat ve vazifelerin, caminin aydınlatma, malzeme alımı ve tamirat masrafları için yapılacak harcamaların ve vakfiyede belirtilen diğer tahsisat ve masrafların Kemer-Edremit Kasabası'nda yaptırdığı camiye (Hanay Camii) vakfettiği emlak ve arazilerin icârlarından elde edilen gelirlerden karşılanmasını vakfiyesinde belirtmiştir. Bu bağlamda El-Hâc Ali Ağa, vakfettiği mülk ve gelirlerinden bir kısmını camide görevli imam, hatip, vâiz, devirhân, müezzin, kayyım, caminin helâ temizleyicisi ile caminin yanındaki muallimhane ve burada görevli sıbyân muallimine ve ayrıca mübarek geceler ile Ramazan gecelerinde cami minaresinde kandiller yakılması için tahsis etmiştir. Vakfiyeye göre vakfın gider kalemleri şöyle idi⁷⁷:

⁷⁵ BOA. EV.d., 15182, 4, 9; BOA. EV.d., 18216, s. 3; VGMA., d. 600, 231/298; VGMA., d. 1679, 1/1; BOA. EV.d., 16591, s. 134.

⁷⁶ Armağan, *a.g.m.*, s. 166- 167.

⁷⁷ Vakfa ait cami ve muallimhanedeki görevliler ile vakfın gelirlerinden yapılan tahsisat ve harcamalar için bkz. VGMA., d. 600, 231/298; VGMA., d. 1679, 1/1.

• Vâkıfın Kemer-Edremit Kasabası'nın Mahkeme Mahallesi'nde yaptırdığı camide imam olan kişi, kasaba çarşısındaki Câmî-i Kebîr'in (Büyük/Ulu Cami) kible tarafında bulunan Sağır Molla İbrahim'in kiraladığı bir adet dükkanın kirasıyla Bahaeddin adlı köyde (bugünkü Bahadınlı Köyü) yer alan 5 adet zeytin ağacını tasarruf edecektir.

• Vâkıfın yaptırdığı caminin yanındaki muallimhane (sıbyân mektebi) ve burada sıbyân muallimi olarak görev yapan kişi, kasaba çarşısında atık/eski ekmekçi fırını yanındaki Sağır Osman oğlu Ahmet'in kiraladığı dükkanın kirasını tasarruf edecektir.

• Camide hatip olan kişi, Çoruk adlı köyün yanındaki 23 adet zeytin ağacı ile bir ceviz, üç badem, bir incir ve bir zerdali ağacına mutasarrıf olacaktır.

• Camide Cuma vâizi ve devirhân olan kişi, Hacı Ahmet bağı yanındaki 23 adet zeytin ağacının gelirlerini tasarruf edecektir.

• Macarlar'da 11 adet, Zeytönlü (Zeytinli) Köyü'ndeki Caklık ve Künbet diye bilinen yerlerde 24 adet, Değirmen harkı (Değirmen arki) kenarında bir adet, Bahaeddin Köyü'nde 5 adet ve yine aynı köyde 13 adet olmak üzere toplam 54 adet zeytin ağacından elde edilen zeytinyağı gelirinden mübarek gecelerde ve Ramazan gecelerinde caminin minaresinde kandiller yakılacak ve artan fazlasına caminin müezzin ve kayyımı ortaklaşa mutasarrıf olacaktır.

• Selvikuyu yanında yer alan 11 adet zeytin ağacını caminin helâ temizliğini yapan kişi tasarruf edecektir.

• Vâkıf el-Hâc Ali Ağa, öncelikle vakfettiği zeytin ağaçları ile diğer akarların mümkün olduğunca bakım, onarım ve tamirinin yapılmasını istemiş ve mukâtaa ile işletilen zeytin ağaçlarının meyvelerinin gelirlerinden her ne elde edilirse mukâtaa-i zemîn⁷⁸ verilip, diğer akarlar için kira bedellerinin de toplanarak vakfiye şartları üzere vâkıfın yaptırdığı caminin tamir ve onarımının yapılmasını, cami harap olmaya yüz tuttuğunda ise yeniden tamir ve inşâ edilmesini şart koşmuştur.

• Vâkıf, bütün bu yapılan tahsisat ve giderlerden sonra vakfa ait gelir fazlasının (galle) kendi soyundan gelen erkek ve kız evlatları ve torunları arasında batın tertibi üzere eşit olarak paylaşılmasını istemiştir. Zaten muhtelif yıllara ait vakıf muhasebe kayıtlarından vakfın gelir ve giderleri arasındaki farkın yani gelir fazlasının mütevellîye ve vakıf evladına eşit olarak taksim edilmek üzere verildiği görülmektedir⁷⁹.

⁷⁸ Mukâtaa-i zemîn, zeytin ağaçlarının bulunduğu yerlerin zemin kirası için kullanılmıştır.

⁷⁹ Bu konuda vakfın muhtelif yıllara ait muhasebe kayıtları için bkz. BOA. EV.d., 16591, s. 134; BOA. EV.d., 15182, s. 4; BOA. EV.d., 18216, s. 3; . BOA. EV.d., 19233, s. 4.

Vâkîf el-Hâc Ali Ağa, camiye vakfettiği zeytin ağaçları ve zeytinlikler ile dükkan, fırın, kahvehane, un ve zeytinyağı değirmenlerinden oluşan diğer akarların her yıl mütevellî tarafından kiraya verilmesini istemiştir. Bu anlamda vakfa ait gelir kaynaklarından zeytin ağaçları ve zeytinliklerin mukâtaa şeklinde, dükkan, fırın, kahvehane, un ve zeytinyağı değirmeni gibi müsakkafât türü gayrimenkullerin ise icâre-i vâhîde ile bir yıllık sürelerle kiraya verildiği anlaşılmaktadır. Bunca gelir kaynağından camiye yıllık ne kadar gelir sağlandığına ve vakfın giderlerinin ne olduğuna ilişkin elimizde muhtelif yıllara ait vakıf muhasebe kayıtları bulunmaktadır. 1270 Malî (1854-55) yılına ait vakfın gelir ve giderlerini gösteren muhasebe kaydında, Evkâf-ı Hümâyûn Nezareti'ne tabî evkâftan Edremit sâkinlerinden Hacı Ali Ağa'nın Kemer-Edremit Kazası'nda bulunan Hanay Camii vezâif ve tamiratına ait vakfının mütevellîsi Hacı Hatice Hatun tarafından görülen bir yıllık muhasebesine göre, vakfın bu yıla ait gelirleri 15.232 kuruştur. Vakfın bir yıllık geliri olan bu meblağın 5800 kuruşu 57 kıta zeytinlik ve zeytin ağacı hasılatından⁸⁰, 1150 kuruşu iki ekmekçi fırınının kirasından, 500 kuruşu bir simitçi fırınının kirasından, 762 kuruşu altı bakkal ve bir gazzâz dükkanının kirasından, 50 kuruşu bir terzi dükkanının kirasından, 24 kuruşu bir leblebici dükkanının kirasından, 36 kuruşu bir pirinççi dükkanının kirasından, 36 kuruşu bir berber dükkanının kirasından, 100 kuruşu bir kunduracı dükkanının kirasından, 24 kuruşu kahvehanenin yarısına ait (nisf-ı kahve) kiradan, 6750 kuruşu ise un değirmeni kira gelirlerinden elde edilmiştir. Vakfın aynı yıla ait giderleri 6651 kuruş olup, bunun 533 kuruşu caminin aydınlatılmasında kullanılmak üzere zeytinyağı giderlerine, 240 kuruşu caminin balmumu giderine, 150 kuruşu imamın vazifesine, 100 kuruşu memurların vazifesine, 900 kuruşu değirmen tamiratına, 1550 kuruşu zeytinliklerin tımar ve bakım masraflarına, 450 kuruşu dükkanların tamir giderlerine ve 2827 kuruşu ise *mürettebât-ı hazîne ve maaş-ı me'mûrîn*⁸¹ şeklinde Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'ne tahsis edilmek üzere sarf edilmiştir. Vakfın gelirleri ile giderleri arasındaki fark olan 5881 kuruşluk gelir fazlası (galle) ise vakfiyede belirtildiği üzere vakıf evladı arasında eşit olarak taksim edilmek üzere mütevellîye bırakılmıştır⁸².

Edremit sâkinlerinden müteveffâ Hacı Ali Ağa'nın Kemer'de Hanay Camii'ne meşrûat vakfının 1279 Malî (1863-64) yılına mahsûben mütevellîsi Mürîdzâde Hacı Mustafa Ağa tarafından görülen muhasebe kaydına göre, vakfın

⁸⁰ Vakfa ait zeytin ağaçlarından 145 desti zeytinyağı hasılatı elde edilmiş olup, destisi 40 kuruştan vakfa 5800 kuruş gelir sağlanmıştır (BOA. EV.d., 15182, s. 4).

⁸¹ Mürettebât-ı hazîne ve maaş-ı me'mûrîn şeklinde Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi tahsisatı olarak ayrılan 2827 kuruşluk meblağın 2661,5 kuruşu maaş-ı muharrer, 565,5 kuruşu ise muâmele-i muhâsebe harçlarına ayrılmıştır (BOA. EV.d., 15182, s. 4, 8, 9). Kemer Kazası'nda bulunan Hacı Ali Ağa ve Hacı Mehmet Ağa Cami-i Şerîfi Vakfı'ndan 1258 Malî (1842-43) yılında Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'ne maaş-ı muharrer ve muâmele-i muhâsebe tahsisatı olarak 2657,5 kuruş teslim edilmiştir (BOA. EV.d., 11956).

⁸² BOA. EV.d., 15182, s. 4, 8, 9.

bir yıllık gelirleri 27.607,5 kuruştur. Bu meblağın 15.007,5 kuruşu zeytinyağı hasılatından⁸³, 9900 kuruşu un değirmeni hasılatından, 2700 kuruşu dükkanların bir yıllık kiralarından elde edilmiştir. Vakfın aynı yıla ait giderleri 8857 kuruş 30 para olup, bunun 600 kuruşu imam vazifesine, 150 kuruşu müezzin vazifesine, 690 kuruşu caminin zeytinyağı masrafına, 396 kuruşu balmumu masrafına, 66 kuruşu yağmumu giderine, 200 kuruşu hafızlara, 500 kuruşu caminin tamirine, 2025 kuruşu un değirmeni tamirine, 500 kuruşu zeytin ağaçlarının tımar ve bakımına, 3730 kuruş 30 parası Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi harcına⁸⁴ sarf edilmiştir. Vakfın gelirleri ile giderleri arasındaki fark olan 18.749 kuruş 30 paralık gelir fazlası (galle) ise vakıf evladı arasında eşit olarak paylaştırılmak üzere mütevelliyeye verilmiştir⁸⁵.

Vakfın 1280 Malî (1864-65) yılına ait mütevellisi Mürîdzâde Hacı Mustafa Ağa tarafından görülen diğer bir muhasebe kaydına göre, vakfın bir yıllık gelirleri 29.631 kuruş 27 paradır. Bu meblağın 22.416 kuruş 27 parası zeytinyağı hasılatından⁸⁶, 1515 kuruşu 19 dükkan kirası ile icâre-i zemîn hasılatından, 4500 kuruşu un değirmeni hasılatından, 1200 kuruşu iki adet fırın ve dükkan kirasından elde edilmiştir. Vakfın aynı yıla ait giderleri 12.243 kuruş 17 para olup, bunun 1000 kuruşu imam ve hatip vazifesine, 150 kuruşu müezzin vazifesine, 666 kuruş 27 parası caminin zeytinyağı giderlerine⁸⁷, 360 kuruşu balmumu giderine⁸⁸, 54 kuruşu yağmumu masrafına⁸⁹, 200 kuruşu Ramazan'da hafızlara, 1648 kuruşu cami için alınan 5 adet kilim ve 40 kuruşu yine cami için tanesi 4 kuruştan alınan 10 adet hasır giderlerine, 1400 kuruşu cami tamirine, 407 kuruşu minare tamirine, 450 kuruşu değirmen tamirine, 1500 kuruşu zeytin ağaçlarının tımar ve bakımına, 4367 kuruş 30 parası Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi harcına⁹⁰ sarf edilmiştir. Vakfın gelirleri ile giderleri arasındaki fark olan 17.388

⁸³ Vakfa ait zeytin ağaçlarından 290 desti zeytinyağı hasılatı elde edilmiş olup, destisi 51 kuruş 30 paradan vakfa 15.007,5 kuruş gelir sağlanmıştır (BOA. EV.d., 18216, s. 3).

⁸⁴ 3730 kuruş 30 para olan Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi harcının 2984,5 kuruşu maaş-ı muharrer, 746 kuruş 30 parası ise muâmele-i muhâsebe ödeneği için ayrılmıştır (BOA. EV.d., 18216, s. 3, 6).

⁸⁵ BOA. EV.d., 18216, s. 3, 6.

⁸⁶ Vakfa ait zeytin ağaçlarından 448 desti bir kıyye zeytinyağı hasılatı elde edilmiş olup, destisi 50 kuruştan vakfa 22.416 kuruş 27 para gelir sağlanmıştır (BOA. EV.d., 19233, s. 4).

⁸⁷ Caminin bir yıllık zeytinyağı gideri 13 desti bir kıyye olup, destisi 50 kuruştan 666 kuruş 27 para yapmaktadır (BOA. EV.d., 19233, s. 4).

⁸⁸ Caminin bir yıllık balmumu gideri 12 kıyye olup, kıyyesi 30 kuruştan 360 kuruş yapmaktadır (BOA. EV.d., 19233, s. 4).

⁸⁹ Caminin bir yıllık yağmumu gideri 6 kıyye olup, kıyyesi 9 kuruştan 54 kuruş yapmaktadır (BOA. EV.d., 19233, s. 4).

⁹⁰ 4367 kuruş 30 para Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi harcının 3494 kuruş 8 parası maaş-ı muharrer, 873 kuruş 22 parası ise harç-ı muhasebe tahsisatına ayrılmıştır (BOA. EV.d., 19233, s. 4, 7).

kuruş 10 paralık gelir fazlası (galle) ise vakıf evladına eşit olarak paylaşılması üzere mütevelliyeye teslim edilmiştir⁹¹.

Mütevellisi Çubukçu Halil Ağa tarafından görülen 1280 Malî yılı (M. 1864-65) Martı başından Şubatı sonuna kadar bir yıllık bir başka muhasebe kaydına bakıldığında, vakfın gelirleri 30.234 kuruş olarak görülmektedir. Bu meblağın 12.250 kuruşu zeytinyağı mahsûlünden⁹², 2984 kuruşu 19 dükkana ait kiradan, 15.000 kuruşu un değirmeni kirasından elde edilmiştir. Vakfın aynı yıla ait giderleri 9719 kuruş 25 para olup⁹³, bunun 1000 kuruşu caminin imamı Ali Efendi'nin vazifesine, 300 kuruşu müezzîn Ali Efendi'nin vazifesine, 117 kuruş 20 parası Ramazan'da Kur'ân-ı Kerîm okuyan hafızların vazifesine, 360 kuruşu balmumu giderine, 35 kuruşu yağmumu masrafına, 10 kuruşu yarım kıyye⁹⁴ pamuk ipliği, 20 kuruşu 4 kıyye sabun, 5 kuruşu iki adet süpürge ve 6 kuruşu bir adet urgan alımlarına, 45 kuruşu minare masrafına, 45 kuruşu tanesi 15 kuruştan üç adet hasır alımına, 200 kuruşu kandil yakmak için kullanılan zeytinyağı masrafına⁹⁵, 380 kuruş 20 parası cami tamiratına, 1500 kuruşu un değirmeni tamirat ve masraflarına, 250 kuruşu fırın ve dükkanların tamiratına, 1900 kuruşu zeytin bahçelerinin imâr ve tımar giderlerine⁹⁶, 35 kuruşu kandil bahâsına, 2750 kuruş bir parası maaş-ı muharrer ve 687 kuruş 24 parası ise harc-ı muhasebe için Evkâf-ı Hümâyûn Hazinesi'ne teslim edilmek üzere sarf edilmiştir. Vakfın bu tarihteki gelirleri ile giderleri arasındaki 20.514 kuruş 15 paralık gelir fazlası ise mütevellî ve hissedarlara bırakılmış, yani vakfiyede de belirtildiği üzere eşit şekilde vakıf evladı arasında paylaşmıştır⁹⁷.

Kemer-Edremit Vovodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa tarafından 1758 yılında mülhak vakıf olarak kurulan, ancak 09 Temmuz 1985 tarihinde mazbut vakıf statüsüne dahil edilen, günümüze kadar gelen vakfın bazı hayır şartlarında Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisi'nce muhtelif tarihlerde değişiklikler yapılmıştır. Şöyleki; Vakfiyede vakfın gelirlerinin cami görevlileri ile Cuma vaizi, caminin yanındaki mektep muallimine ve helâ temizlenmesine meşrû olduğu belirtilerek, kadro harici olması ve artık camide helâ bulunmaması nedeniyle yapılması mümkün olmayan bu hizmetlerin Edremit ilkokullarındaki fakir öğrencilerin giydirilmesi şeklinde değiştirilmesi vakıf

⁹¹ BOA. EV.d., 19233, s. 4.

⁹² Vakfa ait zeytin ağaçlarından 245 desti zeytinyağı mahsûlü elde edilmiş olup, destisi 50 kuruştan vakfa 12.250 kuruş gelir sağlanmıştır (BOA. EV.d., 16591, s. 9).

⁹³ Vakfın bir yıllık giderleri yapılan toplamda 9646 kuruş 25 para çıkmıştır.

⁹⁴ Vukiyye, vukye, okka da denilen kıyye Osmanlı'da ağırlık ölçüsü birimidir. 400 dirhem bir kıyye yapmaktadır. Bugün yaklaşık 1282 grama karşılık gelmektedir.

⁹⁵ Kandil yakmak için kullanılmak üzere destisi 50 kuruştan 4 desti zeytinyağı alımına 200 kuruş masraf yapılmıştır (BOA. EV.d., 16591, s. 9).

⁹⁶ Zeytin bahçelerinin imâr ve tımar masrafları zeytin hasılatından elde edilen gelirlerden karşılanmıştır (BOA. EV.d., 16591, s. 9).

⁹⁷ BOA. EV.d., 16591, s. 9.

mütevellisi tarafından teklif edilmiştir. Ancak bu hizmetlerin tamamına meşrûat vakıf gelirlerinin 297 lira 57 kuruş gibi cüz'î bir paradan ibaret olduğu ve bu paradan Cuma vaizi ve devirhânlık hizmeti için yılda 34 lira 78 kuruş gibi az bir para isabet ettiği belirtilerek, kadro harici edilen cami imam ve hatibine başka bir göreve tayinine kadar önceki gibi 20 lira maktû aylık verilmesine devam edilmesi şartıyla, artık yapılması mümkün olmayan imâmet, hitâbet, mektep muallimliği, müezzinlik, kayyımlik, helâ temizleyiciliği ve aydınlatma şart ve hizmetlerinin, Vakıflar Kanunu'nun 17. maddesi uyarınca yapılması mümkün olan Cuma vaizliği ve devirhânlık hizmetleriyle birleştirmek suretiyle değiştirilmesi ve bu hizmetlerin Edremit'teki münasip bir camide yapılması vakıflar İdaresi'nin 02 Aralık 1946 tarih ve 918/979 sayılı kararıyla uygun görülmüştür⁹⁸. İleriki tarihlerde Burhaniye'nin Mahkeme Mahallesi halkından Cemil Cihan ve arkadaşları tarafından verilen dilekçelerle vakfa ait caminin kadro dahiline alınması ve tamir ettirilmesi istenmiştir. Caminin tahminen 15-17 bin lira ile tamirinin mümkün olabileceği mahalli müdürlüğünün yazısından anlaşıldığı belirtilerek, vakfın tamirat ve ifası mümkün olmayan hizmetler karşılığı ve ihtiyat parası olarak Vakıf Paralar Müdürlüğü'nde 7174 lira 11 kuruş mevcudunun bulunduğu ve 1948 yılı gelirinin de 15 bin lira kadar olabileceği ifade edilmiştir. Vakfın kendi hayrâtından olan caminin tamiratının vakıf gelirlerinden yaptırılacağı, harap olmaya yüz tuttuğu takdirde yeniden tamir ve inşâsının şart kılındığının müseccel vakfiyesinde yazılı olduğu belirtilerek, Burhaniye'deki kadro dahili camilerin ihtiyacı karşılamadığı anlaşıldığından bahisle; mezkûr caminin kadro dahiline alınarak tamirinin yapılmasına ve daha önce Cuma vaizliği ve devirhânlıkla birleştirilmiş olan hizmetlerden imâmet, hitâbet, mektep muallimliği, müezzinlik, kayyımlik, helâ temizleyiciliği ve aydınlatma şart ve hizmetlerinin ayrılarak, helâ temizleyiciliğinin müezzinlik ve kayyımlik vazifeleri ile birleştirilmesinin ve muallimlik şartının da önceki kararda olduğu gibi vâiz ve devirhân uhdesinde bulunmasının uygun olduğuna 5 Nisan 1949 tarih ve 132/120 sayılı Vakıflar İdaresi kararıyla karar verilmiş ve vakıf bütçesinin denkleştirilmek üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi uygun görülmüştür⁹⁹.

Sonuç

Karesi Sancağı, Osmanlı döneminde vakıf yönünden zengin bir bölge olup, yörede çok sayıda Osmanlı vakıfları kurulmuştur. Bölgede Osmanlı hâkimiyetinden önceki Beylikler (Karesi Beyliği) ve Anadolu Selçukluları dönemlerinde de pekçok vakfın kurulduğu bilinmektedir. Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Anadolu Beylerbeyliği'ne, 1841 yılında eyalet teşkilatında yapılan

⁹⁸ VGMA., d. 1965, 171/212.

⁹⁹ VGMA., d. 1965, 217/274.

değişiklikle Hüdâvendigâr Vilayeti'ne bağlanan Karesi Sancağı'nın sınırları içindeki Edremit Körfezi'nde yer alan ve idarî taksimat içinde Edremit ve Kemer-Edremit kazaları olarak isimlendirilen bölgede gerek padişah ve hanedan mensuplarıyla merkez ve taşrada görev yapan Osmanlı asker ve yöneticileri gerekse yerel halkın önde gelenleri muhtelif tarihlerde çok sayıda zengin vakıflar kurmuş ve yörede pek çok sosyal görev ve hizmet, kurulan bu vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Merkez ve taşradaki devlet görevlileri ve askerler ya da yerel halktan ileri gelen kesimlerce bölgede kurulan vakıflara başta zeytin ağaçları ve zeytinlik, bağ, bahçe, arazi gibi müstegallât türü gayrimenkullerle han, hamam, dükkan, ev, hane, kahvehane, fırın, un ve zeytinyağı değirmeni gibi müsakkafât türü gayrimenkuller bağlanmak suretiyle pekçok dinî, sosyo-ekonomik ve kültürel hizmet ve faaliyet yerine getirilmiştir. Bu bağlamda bölgede birçok cami, mescit, mektep, medrese, imaret, çeşme gibi dinî-sosyal ve kültürel yapı ve tesislere muhtelif tarihlerde zengin vakıflar bağlandığı döneme ait vakfiye ve arşiv kaynaklarından anlaşılmaktadır. Osmanlılar zamanında Karesi Sancağı'nın sınırları içinde kalan kazada muhtelif tarihlerde II. Murat Evkafı, Bezm-i Âlem Valide Sultan Evkafı, II. Mahmut Evkafı, Kara Osmanzade Hacı Hüseyin Ağa Evkafı, Müridzâde Evkafı, Mehmet Emin Ağa Camii Evkafı (Memiş Camii Evkafı) gibi vakıfların kurulduğu görülmektedir.

18. yüzyılın ortalarında H. 1172/M. 1758 yılında Kemer-Edremit Kasabası'nda kurulan vakıflardan biri de, kasabanın Voyvodası da olan el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın kurduğu müllhak vakıftır. 18 yüzyılın ortalarında kasabada bir süre voyvodalık yaptığı ve kasabanın ilk camisi olan Memiş Mahallesi'ndeki caminin ve cami vakfının kurucusu el-Hâc Mehmet Ağa'nın kardeşi olduğu dışında hakkında yeterli bilgi bulamadığımız el-Hâc Ali Ağa, Kemer-Edremit (Burhaniye) kasabasında ve çevre köylerde kendi mülkü olan 66 kıta zeytin bahçesi ve zeytin ağaçlarından oluşan müstegallât türü gayrimenkulleriyle kasaba ve çarşısında bulunan 11 dükkan, 2 fırın, 3 kahvehane, 2 un değirmeni ve 3 zeytinyağı değirmeninden oluşan müsakkafât türü gayrimenkullerini 1750 yılında kasabanın Mahkeme mahallesi'nde yaptırdığı, bugün Hanay Camii olarak bilinen camiye vakfetmiş ve H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758 tarihinde vakfiyesini Şer'î Meclis'te tescil ettirmiştir. Vâkif tarafından vakfedilen toplam 87 parça gayrimenkulün yer, miktar ve nitelikleri vakfiyede ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Vâkif, vakfiyede belirtildiği üzere vakfettiği bu mülk ve gelirlerinden bir kısmını camide görevli imam, hatip, vâiz, devirhan, müezzin, kayyım, caminin helâ temizleyicisi ile caminin yanındaki muallimhane (sıbyân mektebi) ve burada görevli sıbyân muallimine ve ayrıca mübarek geceler ile Ramazan gecelerinde cami minaresinde kandiller yakılması için ayrılmasını şart koşmuştur.

Vâkif el-Hâc Ali Ağa, camiye vakfettiği zeytin ağaçları ve zeytinlikler ile dükkan, fırın, kahvehane, un ve zeytinyağı değirmenlerinden oluşan diğer akarların her yıl mütevellî tarafından kiraya verilmesini istemiştir. Bu anlamda

vakfa ait gelir kaynaklarından zeytin ağaçları ve zeytinliklerin mukâtaa şeklinde, dükkan, fırın, kahvehane, un ve zeytinyağı değirmeni gibi müsakkafât türü akarların ise icâre-i vâhîde ile bir yıllık sürelerle kiraya verildiği görülmektedir.

El-Hâc Ali Ağa, vakfiyesinde öncelikle vakfettiği zeytin ağaçları ve zeytinliklerle diğer vakıf akarlarının elden geldiğince ıslâh, bakım, tamir ve onarımlarının yapılmasını istemiş ve mukâtaa şeklinde işletilen zeytin ağaçlarından elde edilen gelirlerden mukâtaa-i zemîn denilen kira bedeli ile diğer vakıf akarlarına ait kira bedellerinin toplanarak vakfiye şartları üzere vakıf gelirlerinden vâkıfın yaptırdığı caminin tamir ve onarımının yapılmasını, cami harap olmaya başladığında ise yeniden tamir edilmesini, hatta gerekirse inşâ edilmesini şart koşmuştur. Vâkıf, bütün bu yapılan tahsisat ve giderlerden sonra vakfa ait gelir fazlasının (galle) kendi soyundan gelen erkek ve kız evlatları ve torunları arasında batın tertibi üzere eşit olarak paylaşılmasını istemiştir.

Vakfın kurucusu el-Hâc Ali Ağa vakfiyesinde kurduğu vakfın mütevelliliğinin ölünceye kadar kendi üzerinde olmasını, ölümünden sonra ise kendi soyundan gelen erkek ve kız evlat ve torunları tarafından mütevelliliğin sürdürülmesini, cami cemaatinin de vakfa nazır olmasını şart koşmuştur.

Vâkıf tarafından 1750 yılında yaptırılan ve günümüze kadar gelen, vakfın hayrât kurumu olan Hanay Camii'nin muhtelif tarihlerde tamir ve onarımının yapıldığı, hatta yeniden inşâsının gerçekleştirildiği görülmektedir. Taban ve tavanı ahşap olup, Osmanlı mimari tarzıyla inşâ edilmiş olan ve altından kubbeli bir kemerle yol geçen ilginç bir mimariye sahip caminin, harap hale gelmesinden dolayı 1898 yılında tamamen yıkılarak vakıf gelirlerinden sağlanan 54.400 kuruşluk bir masrafla yeniden inşâ edildiği döneme ait belgelerden anlaşılmaktadır. 1949 yılında da harap bir durumdayken yaklaşık 15-17 bin liralık bir masrafla caminin geniş çaplı bir tamirat ve restorasyondan geçirilerek ibadete açıldığı bilinmektedir. Son olarak Hanay Camii, 2014-16 yılları arasında Vakıflar İdaresi'nce aslına uygun olarak tekrar restore edilmiş ve 2016 Şubatı'nda ibadete açılmıştır. Ancak caminin yanında bulunan ve vakfiyeye göre vakıf gelirlerinden masrafları karşılanan vakfın diğer hayrâtı olan muallimhane günümüze kadar gelememiştir.

Kemer-Edremit Vovodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa tarafından 1758 yılında mülhak vakıf olarak kurulan, ancak son mütevellisinin 1973 yılında ölümü ve on yıllık süre içerisinde vakıf evladından tevliyet için bir müracaatın olmaması üzerine, 09 Temmuz 1985 tarihinde mazbut vakıf statüsüne dahil edilen ve günümüze kadar gelen vakfın bazı hayır şartlarında 1946 ve 1949 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü İdare Meclisi'nce değişikliklere gidilmiştir.

Kaynaklar

I. Arşiv Kaynakları

A. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA.)

- VGMA., Defter No (d.): 600, Sayfa: 230-232/Sıra: 298: [(VGMA., d. 600, 230-232/298) (H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758)].
- VGMA., d. 1679, 1/1 (H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758).
- VGMA., d.415, 288/687.
- VGMA., d. 192, 56/235 (H.20 Rebü'l-âhir 1325/M. 2 Hazira 1907).
- VGMA., d. 1965, 171/212 (02 Aralık 1946).
- VGMA., d. 1965, 217/274 (05 Nisan 1949).
- VGMA., Kutu ve No: Zabıt Kutusu (153/0), Dosya No: 1531/- : [(VGMA., Zabıt Kutusu 153/1531) (09 Temmuz 1985)].

B. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

- BOA., İ.EV., 19/1, belge: 1- 2 (H. 3 Muharrem 1316/M. 24 Mayıs 1898).
- BOA. EV.d., 15182, s. 4, 8, 9 (H. 29 Zi'l-hicce 1270/M. 22 Eylül 1854).
- BOA. EV.d., 18216, s. 3, 6 (H. 4 Ramazan 1280/M. 12 Şubat 1864)
- BOA. EV.d., 19233, s. 4, 7 (H. 16 Ramazan 1281/M. 12 Şubat 1865) .
- BOA. EV.d., 11956, s. 2 (H. 1258/M. 1842).
- BOA. EV.d., 16591, s. 134 (H. 18 Zi'l-ka'de 1284/M. 13 Mart 1868).

II. Araştırma ve İncelemeler

- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1988.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, "İcâre-i Vâhide", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, 21, İstanbul, 2000, s. 388- 389.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, "İcâreteyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, 21, İstanbul, 2000, s. 389- 391.
- ARMAĞAN, Abdülatif, "Baf Sancakbeyi Mehmet Bey'in Kıbrıs'ta Kurduğu Vakıf ve Vakfiyesi", *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Uluslararası Sempozyum/ The Ottoman Period in Cyprus International Symposium, Bildiriler*, editörler/editors. Mehmet Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak, Halil Ortakçı, Bağcılar Belediyesi Başkanlığı Kültür Yayınları Dizisi No: 288, Seçil Ofset, İstanbul, 2016, s. 156- 189.
- ATALAY, Talip, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs, İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, Mehir Yayınları No: 7, 1. baskı, Konya, 2003.

- BARIŞ, Ayer, “Kıbrıs Vakıflarının Bugünkü Durumu ve Vakıflar İdaresinin Fonksiyonları”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü*, sayı. 335, yıl. XXIX (Mart 1991), s. 172- 182.
- BAYRAM, Sadi, “Türk Kültür Tarihi ve Bize Bıraktığı Stratejik Bir Kurum: Vakıflar”, *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ’a Armağan*, 2, derleyenler, Ümit Özdağ, Yaşar Kalafat, M. S. Erol, Avrasya Stratejik Araştırmalar Yayınları, Ankara, 2003, s. 307- 322.
- BİNARK, İsmet, *Vakıf Medeniyeti İslamiyette ve Türkler’de Vakıf ve Yabancı Gözü ile Osmanlı Vakıfları*, Zahir Yayınları. İstanbul, 2015.
- ÇINAR, Hüseyin, Miyase Koyuncu Kaya, *Vakıflar Kaynakçası*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2015.
- DEMİRYÜREK, Mehmet, “Kıbrıs Şer’iye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs’ta Kurulan Para Vakıfları (Vakf-ı Nüküd)”, *Turkish Studies*, 6/1, Winter 2011, s. 965- 984.
- ERGİN, Osman Nuri, *Türkiye’de Şebirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul, 1936.
- ERGİN, Osman Nuri, *Türk Şebirciliğinde İmarat Sistemi*, İstanbul, 1939.
- GÖKÇE, Evren, XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Osmanlı Kıyı Kasabası: KemerEdremit, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2007.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 42, İstanbul, 2012, s. 475- 479.
- KARA, Adem Kara, Cemil Çelik, “Kıbrıs’ta Vakıf Yönetimi ve Denetimi Sorunu”, *History Studies*, 3/3, 2011, s. 161- 175.
- KAZICI, Ziya, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Kurumsal Arkaplan Raporu I*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Tepav), 11.08.2014.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, “Vakıf Müessesesinin Hukukî Mâhiyeti Tarihî Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, 2, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1942, s. 1- 35.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, (haz. Orhan F. Köprülü), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1983.
- Kur’ân-ı Kerim, Âl-i İmrân*, 3/92.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İlaveli 3. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, (yay. haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik, Murat Cebecioğlu, Hasan Çağlar, M. Yahya Okutan, Mustafa Serin, Osman Uslu, Fuat Yavuz, Numan Yekeler, İsmail Yücedağ), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

- Ömer Hilmi Efendi, *Abkâmü'l-Evkâf*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayını, Lefkoşa 2003.
- ÖZBİLGİN, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı, Âdâb-ı Osmâniyye*, İz Yayıncılık, 6. baskı, İstanbul 2014.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, "Vakfiye", *DİA.*, 42, İstanbul 2012, s. 465- 467.
- ÖZKUL, Ali Efdal, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi, 1726-1750*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- ÖZTÜRK, Öztürk, *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1983.
- ÖZTÜRK, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986.
- SEVİM, Sezai, "XVI. Yüzyılda Karası Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 3. baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- TURAN, Ahmet Nezih, *XVI. Yüzyılda Ruba (Urfa) Sancağı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *Vakıflar Dergisi*, 9, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1971, s. 13- 37.
- ÜNSAL, Rauf, "Kıbrıs Vakıflarının Kuruluşundan Bu Yana Gelişimi", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü*, sayı. 330, yıl. XXVIII (Ekim 1990), s. 577- 590.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Vakıf", *İslâm Ansiklopedisi*, 13, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1986; s.153- 172.
- YEDİYILDIZ; Bahaeddin, *Institution du vaqf au XVIIIe siècle en Turquie -étude socio-historique-*, Editions Ministère de la Culture 1188, Série d'ouvrages culturels 162, TTK. Basımevi (Imprimerie La Société Turque d'Histoire), Ankara, 1990.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyıl Türkiye'de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Vakıf -Tarih-", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, 42, İstanbul, 2012, s. 479- 486.
- YILDIZ, Murat, "Havza'daki Şehit Mehmed Paşazade Kasım Paşa Vakfı", *Vakıflar Dergisi*, 41, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2014, s. 97- 114.
- YÜKSEL, Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas, 1998.
- YÜKSEL, Hasan, "Vakfiye -Türk ve Osmanlı Tarihi-", *DİA.*, 42, İstanbul 2012, s. 467- 469.

III. İnternet Kaynakları

BALTAŞ, Emin, “Kemer Edremid’inden Burhaniye’ye”,
<http://www.zeytinefe.com/kemer-edremidinden-burhaniyeye.html> (Erişim Tarihi: 20. 06. 2017).

<http://burhaniye.bel.tr/burhaniye/burhaniye-hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 23. 07. 2017).

<http://www.burhaniye.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi> (Erişim Tarihi: 23. 07. 2017).

<http://www.milliyet.com.tr/burhaniye-de-tarihi-cami-restore-edildi-balikesir-yerelhaber-1225190/> (Erişim Tarihi: 26. 07. 2017).

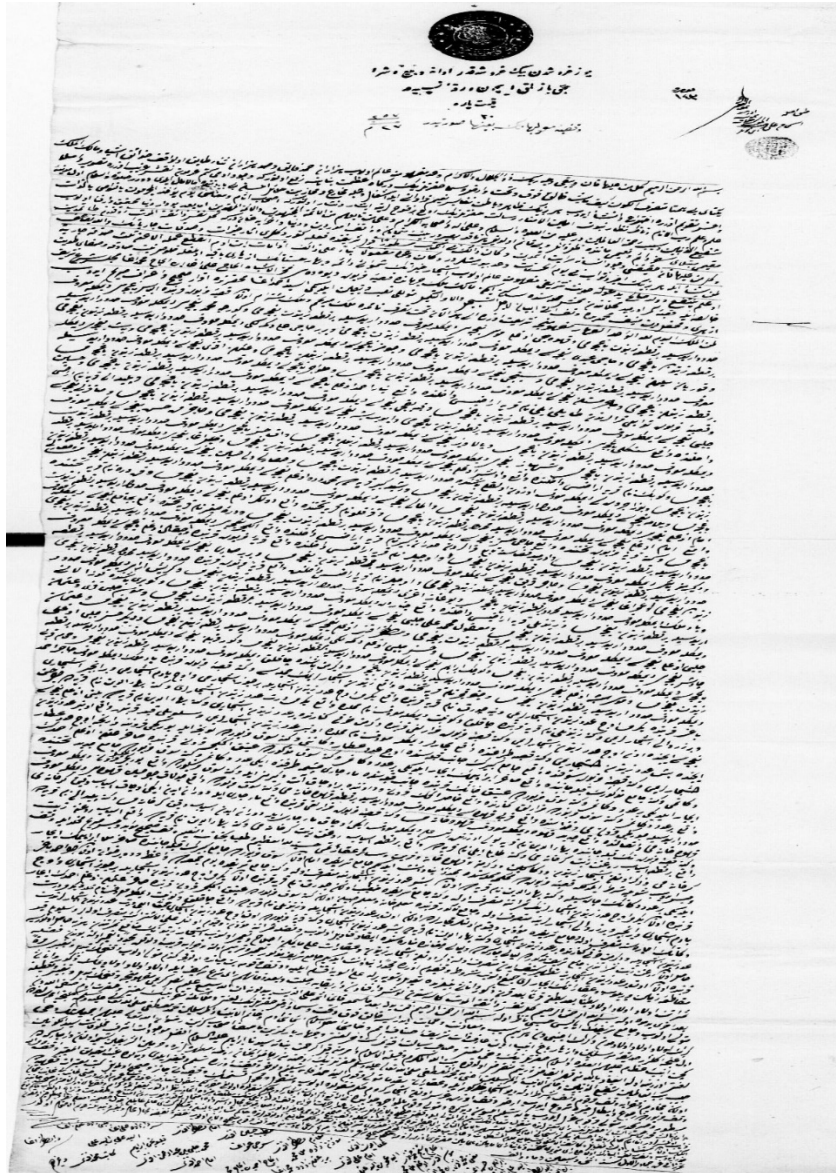
<http://www.burhaniye.bel.tr/haberler/haber-arsivi/2050-hanay-camii-guzelligine-kavusuyor.html> (Erişim Tarihi: 26. 07. 2017).

[http://www.milliyet.com.tr/hanay-cami-eski-guzelligine-kavusuyor-balikesir-yerelhaber-1985013 /](http://www.milliyet.com.tr/hanay-cami-eski-guzelligine-kavusuyor-balikesir-yerelhaber-1985013/) (Erişim Tarihi: 26. 07. 2017).

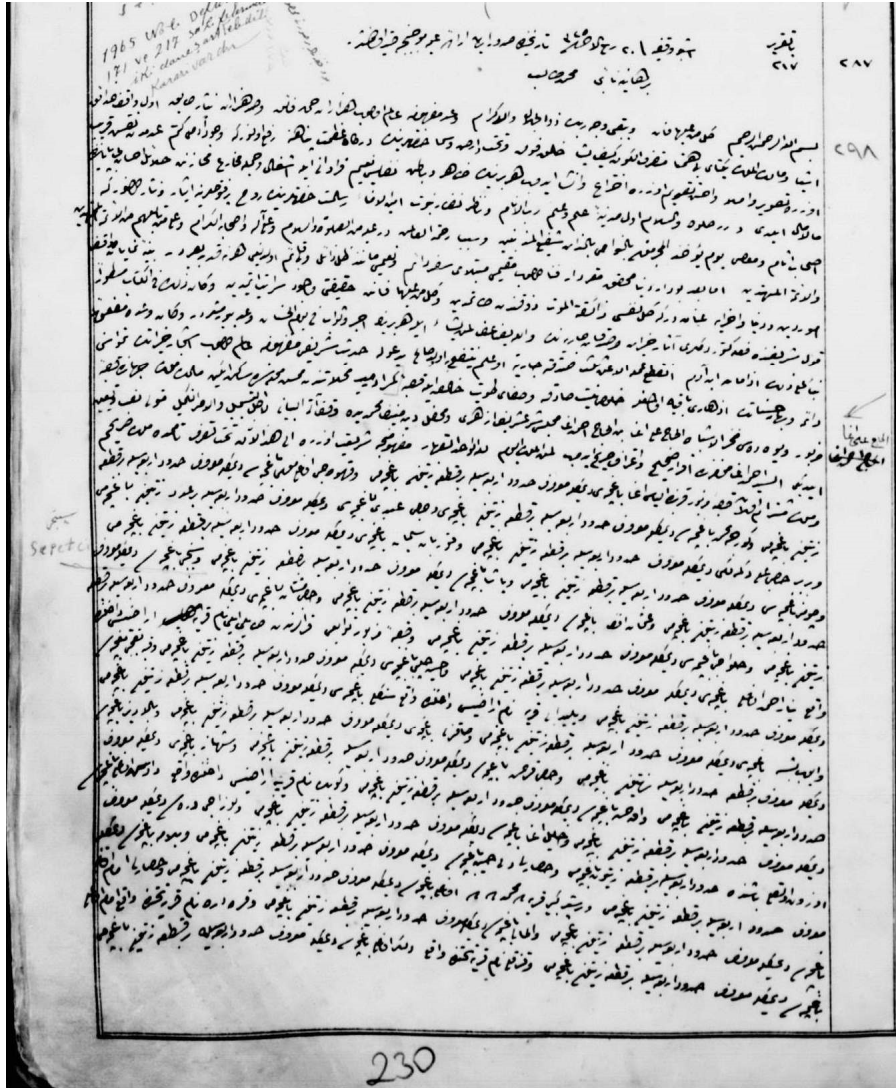
<http://burhaniye.bel.tr/kurumsal/belediye-tarihce.html> (Erişim Tarihi: 23.07.2017).

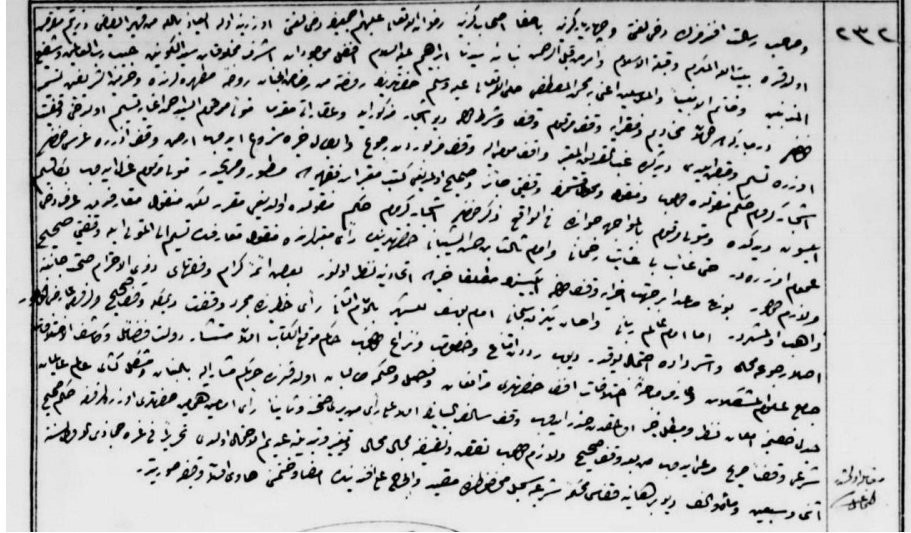
EKLER:

EK-1: Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit Kasabası'nda Kurduğu Vakfa Ait H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758 Tarihli Osmanlıca Vakfiye Sûreti (VGMA. Defter No: 1679, Sayfa No: 1, Sıra No: 1).

EK-2: Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit Kasabası'nda Kurduğu Vakfa Ait H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758 Tarihli Osmanlıca Vakfiye Sûreti (VGMA. Defter No: 600, Sayfa No: 230-232, Sıra No: 298).

EK-3: Kemer-Edremit Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın Kemer-Edremit Kasabası'nda Kurduğu Vakfa Ait H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758 Tarihli Osmanlıca Vakfiye Sûretinin Transkripsiyonu (VGMA. Defter No: 600, Sayfa No: 230-232, Sıra No: 298).

Konusu: Kemer-Edremit (Burhaniye) Kasabası'nın Muhsin Mahallesi'nde ikâmet eden ve adı geçen kasabanın voyvodası olan el-Hac Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın kasabada kurduğu mülhak vakfa ait H. 1 Cemâziye'l-evvel 1172/M. 31 Aralık 1758 tarihli vakfiyede vâkîf, Kemer-Edremit Kasabası'nda ve çevre köylerde kendi mülkü olan emlak ve arazilerinden çok sayıda zeytin ağacı ile zeytin bahçelerini (zeytinlik), ceviz, incir, badem, zerdali ağaçlarını, kasaba çarşısında bulunan dükkanlarını, fırın, kahvehane, un ve zeytinyağı değirmenlerini kasabanın Mahkeme Mahallesi'nde inşa ettirdiği câmi-i şerif (Hanay Camii) için belirli şartlarla vakfettiği.

[s. 230]

Bâ-takrîr: 217

İşbu vakfiye fi 20 Rebi'ül-âhir sene 325 târihinde sudûr iden irâde-i aliyye mûcibince kayd olunmuşdur.

Burhâniye Nâibi Mehmed Tâlib

Bismillâhirrahmânirrahîm. Küllü men aleyhâ fânin ve yebkâ vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikerâm va'adi mefhûmuna âlim olub hezârân-ı hamd-i fâ'ik ve sad-hezârân-ı nisâr-ı tâbik ol

vâkıf-ı hadâ'ik-i eşyâ ve mâlikü'l-mülk-i yektâ-yi bî-hemtâ mutasarıfı'l-kevnî keyfe yeşâ hâlik-i fevk u taht ve arz u semâ hazretlerinin dergâh-ı azamet-penâhına ref' olunur ki vücûd-ı âdemi ketm-i ademden nakş-i karîb üzere tasvîr ve imlâ ve ahsen-i takvîm üzere ihtîrâ' ve inşâ idüb her birinin zâhir ve bâtın nefâyis-i na'ım-i firâvânî ile işgâl ve cümle mahârî'-i mahâzîn-i halâ'il-i ihsân-ı bî-pâyânında mâl-â-mâl eyledi dürer-i salât-ü ve's-selâm ol medîne-i ilm ü âlem rabbi'l-enâm ve nâzır-ı nuzzâr-ı nübüvvet emîni'l-ümenâ-i risâlet hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhlarına îsâr ve nisâr olunur ki ashâb-ı âsâm ve me'âsî yevme yu'hazu'l-mücrimüne bi'n-nevâsî bizzât şefî'u'l-müznibîn ve sebep-i rahmeti'l-âlemin dürr-i aleyhi mine's-salâtü ve's-selâm ve alâ âlihi ve ashâbihi'l-kirâm ve alâ men tâbi'âhüm mine'l-e'immeti'l-müctehidîn ve'l-e'immeti'l-mühtedîn. Emmâ ba'du bu dâr-ı dünyâ muhakkak makarr-ı dâr-ı fenâ olub mukîmi mübtelâ-yı sefer-i dâ'im ve na'îmi mânend-i zill-i zâ'il ve bî-kâ'im olduğu her ne kadar basîrdır beyyine-i nümâyân ve vâkıf-ı umûr-ı dîn ü dünyâ ve uhrâya inândır ki; *küllü nefsin zâ'ikatü'l-mevt* zevkinden tatmadın ve *küllü men aleyhâ fânin* hakîkatı vücûd-ı [insana] sirâyet itmedin ve *kâne zâlike fi'l-kitâbi mestûren* kavlı-ı şerîfde fi'le getirdikleri âsâr-ı hayrât ve sadakât-i câriyenin *vallâhü yüddâ'ifü li-men yeşâ'* ile her birinin ecr ü sevâb fi-yevmi'l-hasenât va'ad buyurmuşlardır ve *kâne va'duhu mef'ûlan binâ'en alâ zâlike izâ mâte ibnü âdeme inkata'a ameluhu illâ an selâse sadakâtin câriyetin ev ilmün yuntefe'n bihi ve veledin sâlihîn yed'û lehu* hadîs-i şerîfi mefhûmuna âlim olub eşcâr-ı hayrâtın semerâtı dâime ve bahâr-i hasenâtın izhârî bâkiye olmağla hulûs-i niyet-i sâdika ve safâ-yı tavîyyet-i hâlisa ile Kasaba-i Kemer-Edremid mahallâtundan Muhsin Mahallesi'nde sâkin iken mâlik-i mülk-i cihânda kasaba-i mezbûr voyvodası fahrü'l-eşbâh el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmed Ağa meclis-i şer'-i şerîf-i ezherî ve mahfil-i dîn-i münîf-i Muhammedîde vakf-ı âti'l-beyân li-ecli't-tescîl ve'l-emri't-tekmîl mütevellî nasb ve ta'yîn eylediği es-Seyyid Ahmed Ağa mahzarında ikrâr-ı sahîh ve i'tirâf-ı sarîh idüb *li-meni'l-mülki'l-yevm li'llâhi'l-vâbidi'l-kabbâr* mefhûmunca şerî'at üzere ilâ-haze'l-ân taht-ı tasarruf-ı tâmmında mülk-i sarîhim ve mülk-i müşterâm olan kasaba-i mezbûr kurbında İlyâs Ağa bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Kahvecioğlu Musa bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Körce Mehmed bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hacı Abdi bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir aded zeytûn bağçemi ve Berber Hacı Ali dikmeliği dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Kurbân Süleyman bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Çömez bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Paşa bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Sepetçi bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Osman Efendi bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hacı Mestan bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Helvacı bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve kasaba-i mezbûr tevâbi'i kurâlarından Taylı-eli nâm karye arâzisi dâhilinde vâki' Yanar Ahmed oğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hüseyin Çelebi bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Kubbe Yıkıcı bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Pelideli karye nâm arâzisi dâhilinde vâki' Sinekli bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Eyüb Beşe bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Sakızlı bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Baladız bağçesi dimekle ma'rûf bir kıt'a hudûd-ı erba'asıyla zeytûn bağçemi ve Hacı Ferhat bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Şehbâz bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Ak Hasan

bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Göbek nâm karye arâzisi dâhilinde vâki' Dadaşoğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Halil Ağa bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Bozacı Deresi dimekle ma'rûf Uzunoluklu başında hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hisârlı Deli Hüseyin bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Balama bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Reşid-i Kebîr karyede Mehmed Dedeoğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hisârlı İmâmoğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Elmalı bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Karadere nâm karye tahtında vâki' İmâmoğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Kızıklı nâm karye tahtında vâki' Dülgeroğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'ası ile bir kıt'a zeytûn bağçemi [s. 231] ve gene karye-i mezbûre tahtında vâki' Hacı Hasan bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Dere-i Sağır nâm karye tahtında vâki' Bacaklı bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Edremid Kazâsı'na tâbi' kurâlardan Havran-ı Kebîr nâm karye arâzisi dâhilinde vâki' Elekci bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Değirmenbaşı dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Ömer Ağa bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Çağaloğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hacı Kırık bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Berber Sarı bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Evciler karye arâzisi dâhilinde vâki' karye-i mezbûre kurbında hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Bademlik dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Boğazazğı dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Kirişardı dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Zeytûnlü karye arâzisi dâhilinde vâki' Cenâze dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Köprübaşında Kozalanı dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Ma'kûl Mehmed Ali Çelebi bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Musa Çelebi kızı ve Osman Çelebi oğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Mustafa Efendi oğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Osman Çavuş bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hüseyin Çelebi oğlu dikmeliği dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve diğer Hüseyin Çelebi oğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Küçük İbrahim bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'ası ile bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Musa Beşe oğlu bağçesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Değirmenbaşında Caklık dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Hamam kurbu dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a zeytûn bağçemi ve Çıkrıkçı nâm karye tahtında vâki' zeytûn eşcârlarımın cümlesini ve gene kâsaba-i mezkûre kurbında Bademlik dimekle ma'rûf Hacı Ahmed bağı kurbında yirmi üç aded zeytûn eşcârlarımı ve yine Çoruk nâm karye kurbında vâki' yirmi üç aded zeytûn eşcârı ile bir ceviz eşcârımı ve üç badem eşcârımı ve bir incir eşcârı ve bir zerdali eşcârlarımı ve gene Zeytunlu nâm karye kurbında Caklık ve Künbet dimekle ma'rûf nâm mahalde vâki' yirmi dört aded zeytûn eşcârları ve gene Bahaeddin nâm karyede Hacı Hasan bağçesi içinde on üç aded zeytûn eşcârlarımı ve gene kasaba-i mezbûre mezârlığı kurbında değirmen harkı kenârında bir aded zeytûn eşcârımı ve gene Bahaeddin nâm karyede Beltioğlu bağçesi içinde beş aded

zeytûn eşcârımı ve gene kasaba toprağında vâki' Macarlar dimekle ma'rûf nâm mahalde on bir aded zeytûn eşcârlarımı ve Selvili kuyu kurbında vâki' on bir aded zeytûn eşcârlarımı ve gene kasaba-i mezbûre sükunda vâki' Câmi'-i Kebîrin cânib-i kibelisinde vâki' üç aded attâr dükkânımı ve gene sük-i mezbûrda lonca ile börekçi fırınına varınca üç aded attâr dükkânımı câmi'-i mezkûrun kible cânibinde vâki' Sağır İbrahim'in îcâr eylediği bir aded dükkânımı ve gene sük-ı mezkûrda atık ekmekçi fırını kurbında Sağır Osman oğlu Ahmed'in îcâr eylediği bir aded dükkânımı ve gene sük-ı mezbûrda atık hânın kurbında cânib-i kiblesinde mâ-i cârî çeşme tarafında iki aded dükkânımı ve gene sük-ı mezbûrda Câmi'-i Cedîd tahtında vâki' bir aded dükkânımı ve gene sük-ı mezbûrda mezarlık kenârında vâki' has ekmek fırını ve derûnunda bir ocak at değirmeni ile ve gene sük-ı mezbûrda vâki' Börekçi Halil fırını dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'ası çörekçi fırını ve hizâsında vâki' Kurbi Kahvesi dimekle ma'rûf hudûd-ı erba'asıyla bir kıt'a kahvehânemi ve yine sük-ı mezbûrda vâki' Çolak Hacı Hüseyin kahvesi dimekle ma'rûf kahvehânemi ve ittisâlinde vâki' Cedîd Kahve dimekle ma'rûf kahvehânemi ve gene kasaba-i mezbûr mezarlığı kurbında vâki' mâ-i cârî ile deverân iden iki ocak âsiyâb-ı dakîk kârhânemi ve gene kasaba-i mezbûrenin kible cânibinde Bahaeddin nâm karye yolu üzerinde Reis Ali dimekle ma'rûf iki ocak mâ-i cârî ile deverân âsiyâb-ı dakîk kârhânemi ve gene Pelideli nâm karyede vâki' bir kıt'a âsiyâb-ı revgan-ı zeyt kârhânemi ve gene Taylı-eli nâm karyede vâki' bir kıt'a âsiyâb-ı revgan-ı zeyt kârhânemi ve gene Bahaeddin nâm karyede vâki' bir kıt'a âsiyâb-ı revgan-ı zeyt kârhânemi ve zikr olunan eşcâr-ı zeytûn, dekâkin ve değirmen ve kahvehâne ve fırın ve sâ'ir akârâtımı hasbeten li'llâhî'l-azîm ve taleben li-cennatî'n-naîm vakf-ı sahîh-i mü'ebbed ve habs-i sarîh-i muhalled ile vakf ve habs idüb şöyle şart eyledim ki; Kasaba-i mezbûrda Mahkeme Mahallesinde müceddeden binâ ve inşâ eylediğim câmi'-i şerîfde imâm olan sük-ı mezbûrda Câmi'-i Kebîrin kible cânibinde Sağır Molla İbrahim'in îcâr eylediği bir aded dükkânın icâresiyle ve gene Bahaeddin nâm karyede olan beş aded zeytûn eşcârına mutasarrıf ola ve câmi'-i mezkûr kurbında mu'allimhâne ve mu'allim-i sıbyân olan gene sük-ı mezbûrda atık ekmekçi fırını kurbında Sağır Osman oğlu Ahmed'in îcâr eylediği dükkânın icâresine mutasarrıf ola gene câmi'-i şerîfte hatîb olan Çoruk nâm karye kurbında olan yirmi üç aded zeytûn eşcârî ile bir ceviz eşcârî ve üç badem eşcârî ve bir incir ve bir zerdali eşcârlarına mutasarrıf ola ve gene câmi'-i şerîfde yevm-i Cum'ada vâ'iz, devirhân olan kimse Hacı Ahmed bağı kurbında olan yirmi üç aded zeytûn eşcârlarının semerâtına mutasarrıf ola ve câmi'-i şerîfde mü'ezzin ve kayyım olanlar Macarlarda olan onbir aded zeytûn eşcârîyle ve Zeytûn[lü] nâm karyede vâki' Caklık ve Künbet dimekle ma'rûf nâm mahalde yirmi dört aded zeytûn eşcârîyle ve Değirmen harkı kenârında bir aded zeytûn eşcârî ve gene Bahaeddin nâm karyede beş aded zeytûn eşcârî ve gene karye-i mezbûrda on üç aded zeytûn eşcârî cem'an yekûn elli dört aded zeytûn eşcârlarından hâsıl olan revgan-ı zeyt semerâtından câmi'-i şerîf-i mezkûrda leyâlî-i mübârekede ve leyâlî-i Ramazan'da minâresinde ikâd-ı kanâdîl olunub ve fazla semerâtından mü'ezzin ve kayyım olanlar ale'l-iştirâk mutasarrıf olalar ve Selvikuyu kurbında olan on bir aded zeytûn eşcârîyle tathîr-i kenîf iden mutasarrıf ola. Zikr olunan eşcâr-ı zeytûn ve akârât alâ-ma-yümkîn ıslâh ve ta'mîr olunub eşcâr-ı zeytûnün menâfî-i semerâtından her ne hâsıl olur ise mukâta'a-i zemîn virilüb ve akârâtın îcârları cem' olunub şurût-ı vakfiyem üzere müceddeden binâ ve inşâ eylediğim câmi'-i şerîf-i mezkûr ta'mîr ve termim oluna ve harâba karîb oldukda müceddeden ta'mîr oluna. Bundan fazla semerâtdan evlâd-ı evlâd-ı evlâd batnen ba'de-batnin karnen ba'de-karnin zükûr ve inâs beynlerinde ta'dîl ve tesviye birle ale's-seviyye iktisâm eyleye ve vakf-ı merkûm ben hayâtıda oldukca kendim mütevellî ve vakfımın tebdîl ve tağyîri merretten ba'de uhrâ

yedimde ola. *Bismillâhırrahmânırrâhim. Küllü nefsin zâ'ikatü'l-mevt* kâsesinden nûş dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet ve ba'de vefâtihim re'y-i şer'-i şerîf ile evlâd-ı evlâdı ve evlâdımın zükûr ve inâsı mütevellî olub ve câmi'-i şerîfin ahâlisi hasbî nâzır ola. *Bismillâhırrahmânırrâhim. Fe-men beddelehu ba'de mâ semî'abu fe-innemâ ismuhu ale'llezîne yubeddilûnehu inna'llâhe semî'un alîm* nass-ı kerîmi mefhûmunca vakfımın tebdîl ve tağyîr ve ta'tiline gerek evlâd-ı evlâd-ı evlâdımdan ve gerek ecnebîden her kim sebeb ve mu'âvenet ve himâyet ider ise hâlik-ı fevk ü taht ve semâ ü arz hazretlerinin la'neti ve melâ'ike-i mukarrabînin la'neti ve Hazret-i Âdem safıyyu'llahdan ol gonca-gülzâr-ı hadîka-i mürselîn ve ezhâr-ı bağ-ı enbiyâ-i dîn ârif-i zât-ı şerîf esnâf-ı ümem ve hâmî-i ehl-i İslâm âsumânı Adem ve hâtemü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn Muhammed Mustafa sallâllâhu te'âlâ aleyhi ve selleme gelince ümem-i sâlifede geçen enbiyâ-i izâm aleyhimûs-selâti ve's-selâm hazretlerinin dahi la'neti [s. 232] ve sâhib-i risâlet efendimizin dahi la'neti ve çehâr-yâr-ı güzîn bâ-safâ ashâb-ı güzîn rıdvânu'llâhi te'âlâ aleyhim ecma'in dahi la'neti üzerlerine ola. El-iyazü bi'llâh min-kahri'l-feyyâz zürriyetim münkariz oldukda Beytu'llâhi'l-mükerrrem ve kibleti'l-islâm ve emru min-kıbeli'r-rahmân binâye-i seyyidinâ İbrahim aleyhi's-selâm efdal-i mevcûdât eşref-i mahlûkât seyyidü'l-kevneyn habîb-i rabbi'l-âlemîn ve şefî'l-müznibîn ve hâtemü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn a'nî bihi Muhammedi'l-Mustafâ sallâllâhu te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin ravzâten min ravzi'l-cinân ravza-i mutahharalarında ve Haremeyni's-Şerîfeyn tesmiye olunan der-i mübârekede olan mahâdim ve fukarâya vakf-ı merkûm vakf ve şart ola deyu eşcâr-ı mezkûr ile ve akârâtı mukaddemâ mütevellî-i merkûm es-Seyyid Ahmed Ağa'ya teslim. Ol dahi vakfiyet üzere tesellüm ve kabz eyledi dedikde gibbe't-tasdikî'l-mu'teber vâkif-ı mûmâ-ileyh vakf-ı mezbûrdan rücû' ve ibtâl-i hayra şürû' idüb arz-ı vakf üzere gars olunan eşcâr-ı kürûm hükmi-i menkûlda olub ve menkûl ve muhavvel kısmının vakfiyeti câ'iz ve sahîh olmadığı kütüb-i mu'teberât-ı fıkhiyyede mestûr ve sarîhdır, mütevellî-i merkûm azl idüb bana teslim eylesün didikde ve mütevellî-i merkûm bi'l-muvâche cevâbında fı'l-vâkı' zikr olunan eşcâr-ı kürûm hükmi-i menkûlde olduğu mukarrer lâkin menkûl-i müte'ârifden örf dahi umûm üzeredir hattâ gâ'ib-i bî-inâyet-i rahmânî ve imâm-ı sâlis bin Hasan eş-Şeybânî hazretlerinin re'y-i mu'teberlerinde menkûl-i müte'ârifin teslim-i ile'l-mütevellî ile vakfiyeti sahîh ve lâzım olur bundan mâ'adâ bir cihet-i uhrâya vakf oluna. İkisinin mutlakâ hayırda itihâdına nazar olunur. Ba'zı e'imme-i kirâm ve fukahâ-i zevi'l-ihtirâm sıhhat-i cânibine zâhib olmuşlardır. Ammâ imâm-ı âlem-i rabbânî ve ihsân-ı yekzen-i sübhânî İmâm Yusuf eş-şehîr bi'l-imâmî's-sânî re'y-i hatîrinde mücerred *vekafı* dimekle vakıf sahîh ve lüzûmu ârız olub aslâ rücû'a mahal ve istirdâda ihtimâl yokdur deyub reddin imtinâ' ve husûmet ve nizâ' olunub hâkim-i muvakki'ü'l-kitâb olan müsteşâr-i devlet-i fezâ'il ve kâşifü'l-ihtilâfât câmi'-i ulûmi'l-müşkilât ve ârif-i mübâhase-i ihtilâfât efendi hazretleri müterâfî'an ve fasl u hükme tâlibân olduklarında hâkim-i müşârün-ileyh ve bi'l-benân ve müşkil-i küşâ-yı âlem-i âlemiyân cedel-i hasmeyne im'ân-ı nazar ve mubtil-ı hayır olmakdan hazer idüb vakf-ı sâlifü'l-beyânın evvelâ alâ re'yi men yerâ sıhhatine ve sâniyen re'y-i imâmeyn-i hümâmeyn hazretleri üzere lüzûmuna hükmi-i sahîh-i şer'î ve kazâ-i sarîh-i mer'î idüb min-ba'd vakıf sahîh ve lâzım olub nakz ve nakîzine mecâl-i muhâl ve tağyîr ve tebdiline adîmü'l-ihimâl oldu. Tahîren fi-gurre-i Cemâziye'l-evvel li-sene isnâ ve seb'in ve mie ve elf deyu Burhâniye Kazâsı Mahkeme-i Şer'îye Sicill-i Mahfûzunda mukayyed ve el-Hâc Ali Efendi'nin imzâ ve hatmini hâvî olan vakfiye sûretidir.

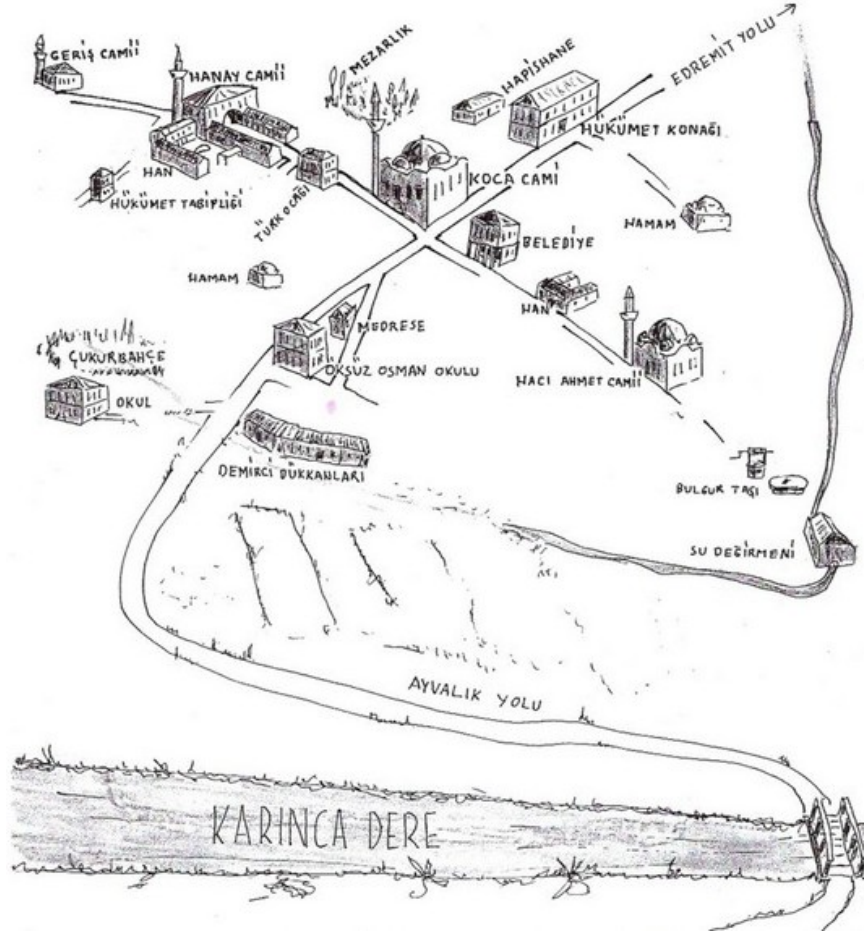
EK-4: Kemer-Edremit (Burhaniye) Kasabası Voyvodası el-Hâc Ali Ağa bin el-Hâc Ahmet Ağa'nın 1750 Yılında İnşâ Ettiği Burhaniye'deki Hanay Camii'nin Resimleri ve Kasabanın Şehir Planı

Resim 1: Burhaniye'deki Hanay Camii'nin 2016 yılında restore edildikten sonra dıştan görüntüsü

Resim 2: Burhaniye'deki Hanay Camii'nin 2016 yılında restore edildikten sonra içten görüntüsü

Plan: Kemer-Edremit (Burhaniye) Kasabası'nın şehir planı.

Kaynak: <http://burhaniye.bel.tr/kurumsal/belediye-tarihce.html> (Erişim Tarihi: 23.07.2017).